

РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXVIII, č. 4 / 2018

В рамках тогорічної літньої школи русинського языка і культури на Пряшівській універзиті были і допроводны акції. Єдно з них была презентація традиційной русинської народної свадьбы у Тихім Потоці (окрес Сабінов на Словакії), де до кроїв могли ся одіти і штуденты той школы, наприклад, на фотці Юлія Шіповічова з Павлова Свалявского раёну на Підкарпатю.
(Статя ку тому на стор. 1–2)

КУЛТУРА • ЛІТЕРАТУРА • ЯЗЫК • ІСТОРІЯ

• У ролі молодого і молодої виступили на русинській свадьбі Американці – Міхаел Награнт і Грейс Павлушка. На фотці перед єднов іщі захованов тінічнов русиньсков деревянов хыжов у Тихім Потюці.

Мгр. Зденка ЦТРЯКОВА, интерна докторандка Інституту русинського языка і культури ПУ

Скінчів ся 9. рочник Меджінародной літнёй школы русинського языка і культури – Studium Carpato-Ruthenorum 2018

Од року 2010 каждорічно зачатком місяця юна до Пряшова приходить група людей, про котрых ся на три тыждні стає русинський язык языком „Lingua franca“, а Інститут русинського языка і культури Пряшівской універзіты буде про них квазі „Alma mater“. Суть то люде, яких ту приводить жажда за інформаціями із сфери карпаторусиністікы, або якы мають русинських предків і глядають своє коріня. Хотять ся навчіти холем основы русинського языка, ближе спознати русинську культуру, здобыти знаня з історії і етнографії карпатыських Русинів і пережыти даякый час ведно з далшыма людми з подобныма інтересами якраз в регіоні, де русинська культура є жыва.

Уже 9. рочник успішного трытыжднёвого едукачного проекту **Studium Carpato-Ruthenorum 2018 – Меджінародной літнёй школы русинського языка і культури**, організований Інститутом русинського языка і культури Пряшівской універзіты, **свої двері того року отворив 10. юна** петным актом коло Памятника Александра Духновича в рамках цілословацькых ослав Дня Русинів, організованы Русиньсков обродов у Пряшові. Святочне отворіня літнёй школы ся одбыло о день пізніше, 11. 6. 2018, в просторах ідалні высокошкольскогo інтернату ПУ.

9. рочник літнёй школы святочно отворив проректор Пряшівской універзіты **проф. ПгДр. Мілан Портік, ПгД.**, який тогорічных участников привітав у Пряшові, а окреме на Пряшівській універзіті. Высловив подякованя організачному колектіву за організованя того успішного меджінародного проекту, дякуючі котрому на ПУ каждорічно приходить в середнім коло 20 людей з різних кутів світа. ПУ є єдинов універзітов на світі, яка такый проект – заміряный прімарно на карпаторусиністіку – організує, і на котрім партіціпують як домашні учітелі – **ПгДр. К. Копорова, ПгД., Мгр. В. Падык, к.н., Мгр. М. Гай** з Інституту русинського языка і культури ПУ, так і заграничны лекторы із світових універзіт – **проф. Др. П. Р. Магочій** з Торонтської універзіты в Канаді, **проф. Др. Е. Будовская** з Джорджтавньской універзіты у Вашингтоні, **проф. Др. П. Крафчік** з Евергрінської універзіты в Олімпії у Вашингтоні, а того року по першыраз **доц. Др. В. Фенич, к. н.** з Ужгородської універзіты на Україні.

Шпеціфічным знаком проекту Studium Carpato-Ruthenorum є то, же не є то класічна языкова літня школа заміряна лем на навчаня языка, де собі по лекціях каждый участник організує свій властный програм. Концепція літнёй школы русинського языка і культури є розроблена так, же переважну часть дня вшытык участници проводять ведно – подля допереду старостливо напланованого програму а часто і зо студентами або носителями русинського языка, зато можуть ліпше пріймати языковы знаня і укріплёвати їх в безпосередній языковій практиці.

Того року учітелі і організаторы того едукачного проекту ся згодили в тім, же 9. рочник літнёй школы быв єдным з найсилнішых, а то вдяка участи на нїм переважно молодых людей, студентів з европських і америцькых універзіт – з великым інтересом о розлічны аспекты карпаторусиністікы.

За тоты три тыждні ся стигли надвязати новы, приятельскы контакты і студенты створили добру компанію, яка собі ціле перебуваня в Пряшові наповно ужывала. Лекції, котры подля плану мали проходити по дві години дообіду і дві години пообіді, были про них інтересны до такой міры, яка собі каждоденно выжадовала далшу годину діскусії навшыше. А то нам сігнализує, же лекторы і того року презентовали інтересны темы і мотивовали студентів к плодным дікусіям, котры, віриме, же принесли хосен як студентам,

О Б С Я Г

Мгр. Зденка ЦТРЯКОВА: Закінчів ся 9. рочник Меджінародной літнёй школы русинського языка і культури – Studium Carpato-Ruthenorum 2018	1
Анкета: Вопросы про участников Studium Carpato-Ruthenorum 2018	3
100 років од взнику Чехословакіі і...	6
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Мілан Лах: „Єм Русин і не ганьблю ся за то, бо то є інтегрална часть моёй ідентічности.“	12
Мгр. Міхал ПАВЛІЧ: ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2018 ч. 3	13
Юрко ХАРИТУН: Мамко моя стара, Пішла моя мати, Молитвочки	13
Мгр. Міхал ПАВЛІЧ: Юрко Харитун: Дякую, мамко!	14
Зо жывота Юрка Харитунa – нашого 70-річного юбіланта – записала Люба Кралёва	15
Юрко ХАРИТУН: Сміх про мене лік, гуморіста – особный доктор мій, І мені весело, як перейду селом	18
Владіслав СИВЫЙ: Трое жебраци	19
130 років од народжіня благореченогo єпіскопа Павла Петра Гойдіча	21
П. П. Гойдіч став покровителём міста Пряшів	23
Мгр. Марек ГАЙ: Сучасный став едукації Русинів Словакіі... (2)	24
Робочі групи роблять над перекладом легіслатівы до языків народностных меншын	28
Рамковый договор на охрану народностных меншын	29

• Учасники тогорічної літньої школи русинського язика і культури на Пряшівській універзиті вужыли і можность навщівити грекокатолицьку церьков св. Петра і Павла в Камюнці (Старолубовняньского окресу), де взяли участь на Службі божій у церьковнославянськым языку і проповідь в русинськым языку о. ТзЛіц. Франтішка Крайняка. Наконцець были на святочнім обіді, де ся сфотографовали на памятку. В центрі – о. Ф. Крайняк із пані Веров.

так і лекторам. Богатый супроводный програм ведно з творивыма ділнями, заміряныма на презентцію традицій і культурных реалій Русинів, приближыли участникам розлічны іншы аспекты сучасной карпаторусиністыкі, як наприклад, актуалну сітуацію Русинів на Словакії, їх реалный жывот в автентічных регіонах, міру утримованя традицій, шпецїфічносты културного і релігійного жывота і под.

Учасники в рамках лекторованых екскурзій **навщівили інтересны міста історічно або іншак звязаны з Русинами**. Екскурзії їх завели до Музея модерного уменя Енді Варгола в Меджілабірцях, на гробы вызначных русинських особностей – Адолфа Добрянського ці Юлія Ставровского-Попрадова до Чертіжного, завітали до школы з навчанём русинського языка в Радвани над Лабірцём, де могли відіти результаты ёго практичного навчаня, бо діти ведно з учительками про них приправили прекрасный програм. Екскурзія до Зіндрановой у Польщі збогатила програм літньої школы інформаціями з історії, културны і реалій польських Лемків, т. є. Русинів жыючих на север од Карпат і Словакії. Пак штуденты перешли частёв Карпатської деревяной пути, на якій обдивляли орігіналну сакралну архітектуру карпатських деревяных церьковок у Свідницькым окресі, і были тыж свадьбяныма гостями на русинській свадьбі в селі Тихый Потік, окр. Сабінов, де містный фолклорный колектив Тихопоточан їм представив автентічны свадьбяны обряды і традиції, часть яких пережыла доднесь, і покоштовали традичны свадьбяны їдла, наварены містныма сокачками. Про многих участников то была унікатна

можность першы раз в жывоті облечі ся до русинського народного кроя і перебути в нїм даякый час у ролі свадьбяных гостів, сидівшых за свадьбяным столом, ці танцюючих шоровый танець з молодов. Про штудентів то був силный емотівный зажыток, котрый їм істо зістане довго в памяти, а то і вдяка можности звічнити тоты незабытны моменты на фотографіях, яку нам понукла старостка села Мгр. Любіця Джуганова. Мож повісти, же і вдяка таким акціям у програмі літньої школы наш проект каждорічно мотивує новых штудентів взяти на нїм участь а на ёго кінцю поділити ся своїма скушеностями з шыршов громадов посередництвом Анкеты, яку організаторы каждорічно організують з цілём здобыти обективны погляды на конкретный рочник і пропозиції на зліпшіня нового рочника. (Позн. ред.: Дакотры з них публікуеме ниже.)

Кедь порахуеме дотеперішніх абсолвентів Studium Carpatho-Ruthenorum, то **цертіфікат о успішнім абсолвованю літньої школы дотеперь здобыло 188 абсолвентів** з таких країн, як Німецько, Австрія, Швейцарія, Україна, Канада, Польща, Чеська републіка, Булгарія, Сербія, США, Мадярсько, Аргентина, Чїна а, самособов, і Словакія. Про дакотрых абсолвентів якраз літня школа русинського языка і культури одкрыла двері до світа карпаторусиністыкі і докінця стала ся початком їх професіональной дороги. Мож конштатовати, же Studium Carpatho-Ruthenorum од зачатку дає абсолвентам солідну базу на вступ до світа карпаторусиністыкі, або на розвой їх компетенцій у даній сфері познаня. Надїяме ся, же і меджі тогорічныма абсолвентами ся найдуть такы, котры

ся карпаторусиністів зачнуть веце занимати а русиньску культуру і карпаторусиньскы штудії будуть шырити дале на своїх універзітах. **Девятый рочник літнэй школы русиньского языка абсолвало 18 студентів з Канады, Споєных штатів Америки, Австрії, Мадярьска, Україны, Польщі і Словакії.** Цертіфікат о успішнім закінчіню собі 29. юна 2018 перевзяли з рук проректора ПУ, проф. ПгДр. Мілана Портіка, ПгД., на святочнім закінчіню літнэй школы. Вечур був приємным завершінем і заедно і розлучков з участниками, лекторами і організаторами того рочника. **Приємну атмосферу створила співом і музиков фолклорна група Дрібна з Пряшова ведно з Аннов Сервіцьков, вдяка котрым участници ся добрі побавили, поспівали і потанцёвали.**

Конець каждого рочника літнэй школы про організаторів зарівно значить і зачаток приправ далшого рочника проекту Studium Carpato-Ruthenorum з надієв, же буде таксамо успішний, як і попередній. Наступный рік 2019 про даный проект буде о то вызначніший, же ся в нїм одбуде юбілейный 10. рочник літнэй школы (9. – 29. 6. 2019), зато приправи на нєго собі выжадають іщі веце енергії, работы і часу, бо організаторы хотять зробити юбілейный рочник шпецїфічным і оригінальным. Віриме, же ся то подарить і же Меджінародна літня школа русиньского языка і культуры свої 10. народенины ославить достойно – в кругу нелем новых студентів, але і до-теперішніх успішних абсолвентів.

АНКЕТА

Вопросы про участников Studium Carpato-Ruthenorum 2018

1. Мено, призви́ско, титул: **Бк. Юлія КОЦУРЕКОВА.**
  2. Рік і місто народжіня: **1994, Пряшів.**
  3. Народность: **словацька.**
  4. Професія/Освіта: **штудентка**
  5. Походжіня: мате русиньске коріня? (Кедь нї, то яке?): **Нї, словацьке.**
  6. Знали сьте передтым дашто о Русинах?: **Гей, але лем барз мало.**
  7. Чом сьте ся приголосили на *Studium Carpato-Ruthenorum*?: **Интересують ня розлічны культуры, любить ся мі познавати новы річі, новых людей, чужі языки суть моєв пасієв.**
  8. Є про Вас русиньскый язык тяжкый?: **Дость тяжкый, главні писаня азбуки.**
  9. Як оцінюєте цілкову уровень 9. рочника *Studium Carpato-Ruthenorum 2018*? (плюсы, мінусы): **Не мам ниякы претензії.**
  10. Пасовала Вам така форма навчаня?: **Гей, барз.**
  11. Што, подля Вас, бы ся могло змінити при організованю далшых рочників? (Вашы пропозиції): **Ніч. Не мам жадны пропозиції.**
  12. О котры дісципліны з карпаторусиністкі бы сьте в будучности мали інтерес?: **Наприклад, русиньскый язык на высшій уровни.**
  13. Як сьте были спокійны із супроводныма акціями проекту? (Вашы далшы пропозиції): **Може веце воркшопів заміряных на ремесла.**
  14. Взяли бы сьте участь на такім проекті і в будучности?: **Самособов, барз рада.**
-
1. Мено, призви́ско, титул: **Ivanna PROTS.**
  2. Рік і місто народжіня: (не увела)
  3. Народность: (не увела)
  4. Професія/Освіта: **ПгД., універзіта.**
  5. Походжіня: мате русиньске коріня? (Кедь нї, то яке?): **Гей.**
  6. Знали сьте передтым дашто о Русинах?: **Гей.**
  7. Чом сьте ся приголосили на *Studium Carpato-Ruthenorum*?: **Жебы ся веце дізнати о історії, етнографії, языку і традиціях.**
  8. Є про Вас русиньскый язык тяжкый?: **Нї.**
  9. Як оцінюєте цілкову уровень 9. рочника *Studium Carpato-Ruthenorum*? (плюсы, мінусы): **9. рочник Studium Carpato-Ruthenorum мать лем плюсы.**
  10. Пасовала Вам така форма навчаня?: **Гей.**
  11. Што, подля Вас, бы ся могло змінити при організованю далшых рочників? (Вашы пропозиції): **Веце лекцій у природі.**
  12. О котры дісципліны з карпаторусиністкі бы сьте в будучности мали інтерес?: **Культура языка і літературы, уменя і історія, лекції нелем о русиньскых особностях в минулости, але ай о тых, котры впливали на культуру Русинів, хоць самы не были Русинами. Таксамо веце о сучасных Русинах - особностях ХХІ. стороча.**
  13. Як сьте были спокійны із супроводныма акціями проекту? (Вашы далшы пропозиції): **Супроводны акції были на высшій уровни. Хочу высловити подякованя за можливість быти участником Літнэй школы 2018, а особно Анні Плішквей, Кветославі Копоровій, Володимирови Феничови, П. Р. Магочієви, Патріції Крафчіковій, Тімеї Верешовій, Аліці Ветошевой, Зденці Цітряковій і Міхалови Павлічови за професіоналізм. Таксамо ушыткым, хто партіціповав і провадив екскурзії.**
  14. Взяли бы сьте участь на такім проекті і в будучности?: **Гей.**
-
1. Мено, призви́ско, титул: **Антонїна ШИПОВА.**
  2. Рік і місто народжіня: (не увела)
  3. Народность: (не увела)
  4. Професія/Освіта: (не увела)
  5. Походжіня: мате русиньске коріня? (Кедь нї, то

• Часть тогорічних учасників літньої школи русинського язика і культури завітала до Музея модерного уменя Енді Варгола в Меджілабірцях. Перед музеєм коло фонтаны, в середині якої стоїть Енді Варгол, ся сфотоли. Фото: З. Цітрякова

- яке?): (не увела)
6. Знали сьте передтым дашто о Русинах?: **Мало ем знала, бо ходила-м на кружок красзнавства і там нам говорили і вчили нас читати по русиньскы.**
  7. Чом сьте ся приголосили на *Studium Carpato-Ruthenorum*?: **Хотіла-м ся веце дізнати о Русинах, їх історії, культурі, етнографії, бо я ем сама Русинка.**
  8. Є про Вас русиньскый язук тяжкый?: **Дакус тяжкый, але кедь чоловік хоче і старать ся, та мож ся русиньскый язук навчити барз добрі.**
  9. Як оцінюете цілкову уровень 9. рочника *Studium Carpato-Ruthenorum*? (плюсы, мінусы): **Уровень Літньої школы є висока. Вшыткы організаторы ся добрі постарали, жебы сьме интересно проводили час. Літня школа дала мі много знань і добрых зажитків.**
  10. Пасовала Вам така форма навчання?: **Гей, пасовала.**
  11. Што, подля Вас, бы ся могло змінити при організованю далшых рочників? (Вашы пропозиції): **Не можу то повісти, бо на такім проекті ем першый раз і вшытко ся мі любило.**
  12. О котры дисципліны з карпаторусиністики бы сьте в будучности мали інтерес?: **Мала бы-м інтерес о многы дисципліны, бо то вшытко є про мене хосенне. В будучности бы-м ся хоті-**
  - ла вчити і історію, і етімологію Русинів. Тыж хочу барз добрі знати граматику.**
  13. Як сьте были спокійны із супроводным аціями проекту? (Вашы далшы пропозиції): **Была-м зо вшыткыма спокійна. Вшыткы екскурзії были барз интересны. Много зажитків дістала-м зо свадьбы. Вшыткы музеї і замкы были мі по дяці.**
  14. Взяли бы сьте участь на такім проекті і в будучности?: **Гей, хотіла бы-м взяти участь на такім проекті і в будучности.**
-
1. Мено, призви́ско, титул: **Бк. Еріка ВАРХОЛОВА, ДіС.**
  2. Рік і місто народжіня: (не увела)
  3. Народность: **словацька.**
  4. Професія/Освіта: **штудент.**
  5. Походжіня: мате русиньске коріня? (Кедь ні, то яке?): **Мам.**
  6. Знали сьте передтым дашто о Русинах?: **Знала ем, бо сама ем Русинка.**
  7. Чом сьте ся приголосили на *Studium Carpato-Ruthenorum*?: **Мала ем то в понуці як штудійный предмет. А накілько бісідую по русиньскы, хотіла ем ся научити і правописно писати, бо буквы знам і пишу, но неправилно.**
  8. Є про Вас русиньскый язук тяжкый?: **На бісідую ні, но на писаня гей, бо бісідовали сьме**

дома все, но аж дотеперь ем не писала по русиньскы. Граматіка была про мене тяжка.

9. Як оцінюєте цілкову уровень 9. рочника *Studium Carpato-Ruthenorum*? (плусы, мінусы): Барз добрі, любив ся мі приступ педагогів, позорность, терпезливість, намага научіти, програм. Барз добрі ся робило на годинах. Любила ся мі і вольна форма годин языка, кедь по тяжкій роботі з граматіков наслідовало приємне читаня текстів з русиньской літературы.
10. Пасовала Вам така форма навчаня?: Пасовала, было то барз приємне. Ці уж то была історія або язык, така форма пасовала. Ани не довго, ани не курто, так авкурат.
11. Што, подля Вас, бы ся могло змінити при орга-
- нізованю далшых рочників? (Вашы пропозиції): **Особно мі пасовало вшытко. Также в тім пунктї бы ем ніч не мінила.**
12. О котры дісціпліны з карпаторусиністікы бы сьте в будучности мали інтерес?: **О сам язык, накілько історія є про мене знама, але язык ся все розвивать, мінить, также веце лекцій языка.**
13. Як сьте были спокійны із супроводныма акціями проекту? (Вашы далшы пропозиції): **Барз ем была спокійна. Любило ся мі вшытко, акції были інтересны, люде і організаторы были ужасны.**
14. Взяли бы сьте участь на такім проектї і в будучности?: **Наісто гей, кедь буду мати можливість і в будучім році, так сі то наісто повторю.**

• Дакотры участници тогорічної літнєй школы русиньского языка і культуры на Пряшівській універзиті першый день програму (10. юна 2018) навщівили Памятник Александра Духновича на намістю А. Духновича в Пряшові, де му оддали честь.

100 років од взнику Чехословакїї і...

В році 2018 славиме і припоминаме собі дакілько визначных подій (уводиме у хронологічнім порядку): 25-річчя осамостатніня словацькой і чеськой державности, 50 років од чехо-словацького возродного процесу знамого під назвов Пражска ярь, 100 років од кінця Першой світової войны і єдночасно взнику Чехословацькой републіки, котры розуміеме як неповторну можливість к посиленню сполуналежности жытелїв СР, враховано представителїв народностных меншын і етнічных груп в дусї преамбулы Уставы СР. Таксамо є то можливість к зміцніню їх ідентіфікації із словацьков штатностев, а тым і к посиленню інтегралности словацькой сполочности, ід култівованю патріотізму. Слід высшеуведжених історічных подій має за ціль посилнити позицію СР в меджінароднім контексті як споенца і приятеля-члена Европской унії і НАТО – і зміцнити одношіня у середнёевропскім просторі, хоць єднотливы історічны події суть розлічныма субектами приниманы з розлічнов міров чутливости.

• Ославы сторочніці од взнику першой Чехословацькой републіки зачнуть у Братїславі при памятнику взнику ЧР, котрый святочно одкрыли 28. октобра 2010 перед будовов Словацького народного музея.

Предложеный матеріал обсягує події реалізованы на Словакїї, за границями і сполочно приправлєваны програмы в ЧР. При зоставлєваню календаря высшеуведжених подій був важный факт, жебы ся найвизнамнішы цілонародны події розложили на цілый календарный рік і не проходили лем у Братїславі. Спомянуты річніці створюють простор і велику нагоду на їх припомянутя сі і на організованя ослав на цілословацькій і регіоналній уровни (вышы територіалны цілки, міста і села), але і з пересягом границь Словакїї, главно до ЧР. Почас цілого рока

2018 ся зреалізує веце одборных, научных, културных і сполоченьских акцій присвячених визнамным річницям історічных удалостей меджі Словакїєв і Чеськов републік. Многы визначны удалости цілословацького характеру мали бы ся одбыти за **участи найвысших штатных представителїв** Словацькой републіки як **штатнорепрезентатівны** події. Реално ся предпкладать, же спомянуты ославы ся одбудуть під покровительством президента СР, председа Народной рады СР і председа влады СР у сполочнім діяльстві з заінтересованыма резортами (Міністерством

• Єден з главных закладателів першой Чехословацькой републики і першый ей президент Томаш Гарік Масарік.

загранічних діл і європських справ СР, Міністерством культури СР, Міністерством обраны СР, Міністерством внутрішніх діл СР, Міністерством школства, науки, баданя і шпорту, Міністерством господарьства СР, Міністерством землегосподарьства і розвитку сел СР). Вызначне поставліня при забезпечованю ослав річниць в році 2018 будуть мати **реномованы культурны і научны інституції**, якыма суть – Словацька народна галерія, Словацькый народный музей, Словацькый народный театр, Словацька філгармонія, Словацька народна книжниця, Словацька академія наук і далшы.

Указує ся, же сполочне припоминаня собі вызначных історічных юбілеїв буде надієв спуючов веце тематічных подій, а то нелем в области **уменя і культуры** із выужытём народных музеїв, галерій і умелецьких школ і інституцій, але пропозиції смерують і к запоїню ся **академічных інституцій** (історічны інституції, інституты занимаючі ся окремыма сферами уменя, науки і культуры, аналітичны центры) посередництвом выставок або научных конференцій. К тому ся жадать припоїти і припомянутя собі вызначных **шпортовых успіхів**. Барз важным буде припомянутя собі сполочных **воєньских традицій** – од легіонарів, через протифашістичный рух, аж по загранічны місії чехо-словацьких воєньских єдноток по новембрі 1989 і сполупрацу словацьких і чеських вояків на загранічных місіях по розділїню Чехо-Словацькой федеративной републики. Забыты бы не мали быти ани сполочны активіты економічного характеру („значка“ Made in Česko-Slovensko, презентація господарьской сполупрацы, промышловых і далшых успіхів, сполочне

прониканя на треті торгы ітд.)

В інтересі выужытя чеського і словацького погляду на меджінародны вопросы є основным предположодом высвітліня сі основных заключінь вообщє. Не стачіть але лем припоминати, но треба глядати актуалный вызнам старшых тем, што є важне про звышнія якості діалогу з містнов публікков. В першім ряді то платить о припоминаню собі кінця Першой світовой войны вообщє, але і в окремых частях Европы і в конкретных державах, котры выникли як наслідок выужытя Вілсоновых 14 пунктів. Словаці і Чехы **не были лем жертвами Першой світовой войны**, але і **участниками ей скінчіня** посередництвом реалных боєвых дій чехословацьких легій зорганізованных за помочі **вызнамного діяельства в тім М. Р. Штефаніка**. Свою слободу і самостатный штат сьме сі ведно выбоєвали. Посилніня **народной і культурной ідентічности** посередництвом якостной і різнородной понуки подій у контексті споминаных річниць є так дуже добров нагодов на **презентацію модерной новодобой Словакїї** у глобалізованім світї. **Є нашым сполочным інтересом достойно собі припомянути історічны події, вызнамны особыности і їх заповіт, котрый є іншпірацієв про розвиток нашой сполочности і силных взаємных одношінь із Чеськов републиков.**

• Другов найвызначнішов особыностей в vznikу першой Чехословацькой републики быв Мілан Растіслав Штефанік.

• Двое з трёх тогдашних высших государственных деятелей: (слева) председатель Народной рады СР в Братиславе Иван Гашипарович и председатель правительства СР Владимир Мечьяр приветствуют 17. июля 1992 посланцев НР СР по подписанию Декларации о самостоятельности Словацкой республики.
Фотка: ТАСР/Павел Нойбавер

1. 25. річниця осамостатніня словацької державности

25. річниця осамостатніня словацької і паралельно чеської штатности по спокійнім уставнім розділню ЧСФР є едночасно припомянутём собі четвертьстори́ча **успішної і в многім прикладной** білатеральной сполупрацы СР і ЧР і координованя їх політік в рамках ЕУ і НАТО.

Презентація Словацької республіки бы мала быти порозумлена як **концепчно веджений процес** направлений к выужыттю **позітивного розвитку** у вшыткых релевантных областях сполоченьского, політичного, господарского і культурного жывота про понукнутя **цілістного образу і ідентічности** Словакії. А то з выужытём досягнутих выслідків почас екзистенції самостатной державности так на уровни окремых резортів і одборных інштитуцій, як і взаємнов координаций їх діятельства і посередництвом выужытця вшыткых модерных технологій на будованя **доброго мена СР за границями**. Цілієм є представити Словакію як **молоду динамічно ся розвиваючу** республіку з **богатов історієв і культуров**, але едночасно **атрактівну** з погляду інвестицій, туристичного руху, меджінародного поставлїня ці заграничної політіки. Змыслом припоминаня собі річниця є **посилнїня самосвідомости жытелїв** Словацької республіки і **гор-**

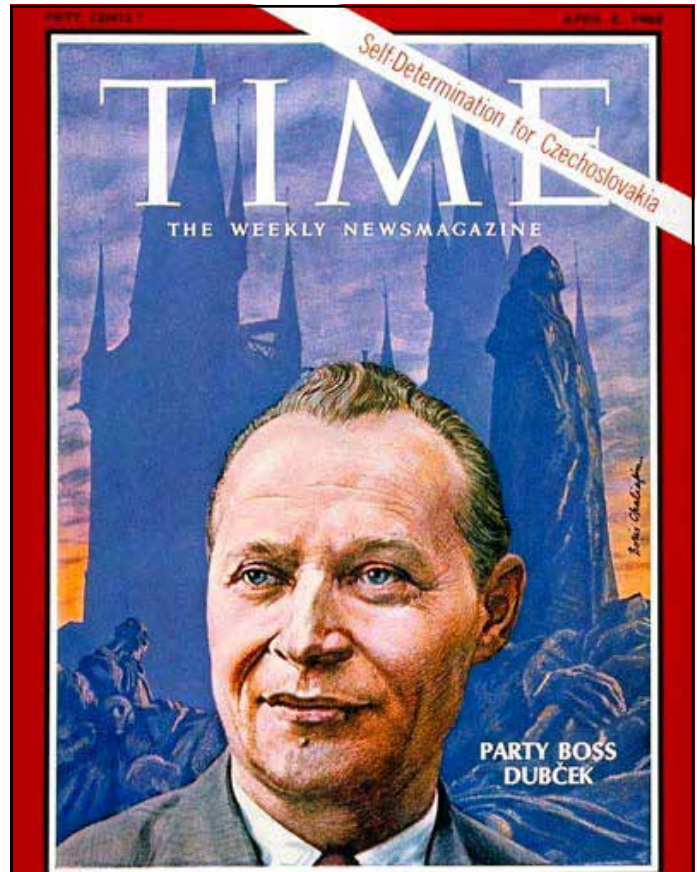
дость на свою штатность і пройджену історічну путь. Мусиме тыж **презентувати найважнішы успіхы**, котры ся по здобыттю штатной незалежности досягли, **потвердити чесько-словацьку і словацько-чеську взаємность, демоштровати меджінародне поставлїня** Словацької республіки і **приятельскы одношіня** з нашыма сусїдами, як і далшыма споєнецкыма державами, котры з нами переживали прошлых сто років. Домінуючі річниця, котры сі будеме в році 2018 припоминати, мали бы послужыти на **култывацію історічной і культурной** памяти. Окрем дат евокуючих позітивны спомины і приношаючих доводы на ославу, собі але припомянеме і підписаня Мніховского договору і Віденьской арбітражі в році 1938 і силовый переворот у фебруарі 1948 року. При оцінєваню тых історічных подій треба брати до увагы і іншы як економічны і політичны факторы. Окреме вызначну задачу зогравають тзв. **памятєвы інштитуції**, котры ся концентрують на рефлексію подій, котры річниця припоминають. Приспіввають тыж ку култивации „культуры припоминаня сі“.

Спомянуты річниця суть унікатнов нагодов **зміцнити взаємны політичны односины, сімпатії** меджі Словаками і Чехами і у **молодой генерації зміцнити свідомость о вынятковости і вызнамі** тых односин нелем в минулости, але і в сучасности.

Білатерална дімензія припомянути собі річні-

ці є зато **домінантнов**. Є належне підкреслити, же **форма довготривало надштандртного** і в найліпшій слова змыслі братьского **сполунажываня двох славянських народів** – чеського і словацького – є в європейській і світовій просторі **унікантна**. Сполучна штатность Чехів і Словаків, в рамках котрой дістав словацькый народ нагоду сформовати ся на народ модерный, пережыла період Другой світової войны, але і соціалістичной Чехословакії. К вирішю у федеративнім ушорованю сполучной републікы дішло в році 1968. На основі уставного закона о чехословацькій федерації vznikла Словацька републіка і Чеська републіка як субекты федерації.

Чеська і Словацька федеративна републіка ся 1. януара 1993 розділила **покійнов і ненасилнов уставнов путёв**, што силно і в меджінароднім оточіню **барз позітивно** контрастувало з кровавыма доповідныма явами розпаду Соціалістичной федеративной републікы Югославії, але і в СССР. Выслідком того процесу были дві самостатны наслідны державы, котры ся стали незавіслыма субекты меджінародного права і як такы зачали нову етапу сполупрацы. Быв то в тогдышнім контексті выгодный простор про далшый розвой словацького народа. Ёго днешнім выслідком суть два **демократичны і промислово высплы** штаты із **консолідованыма** публічныма

• Главнов особностёв возродного демократизацного процесу в Чехословакії, званого Пражска ярь у 1968 році, був тогдышній першый таёмник Централного выбору Комуністичной партії ЧССР Александр Дубчек, який ся дістав і на обалку знамого америцького часопису „TIME“.

•Третім найвысшым уставным діятелём новой самостатной Словацькой републікы ся став першый ёй президент Міхал Ковач. На фотці при президентській присязі з руков на новій Уставі СР.

фінанціями, котры суть выбудованы на **народных і європейских** традиціях антінацистичного боя, геополітично ясно **закорінены у западнім світі**. Належать меджі **гарантів стабільности в регіоні**, окрем іншого зато, же мають єднозначный **інтерес на утриманню** повоинового ушорованя, котре было зафіксоване Гелсінським актом.

II. 50. річниця чехо-словацького возродного процесу

Припомянута собі возродного процесу в році 1968, котрого основов была проба о **прінципiałну демокрацію**, але і **модернізацію сполучности**, дає нагоду припомянути сі особность і **політичний одказ Александра Дубчека**. Єдночасно дає можливість указати **шпеціфічний словацькый поділ на ініціованю і ході** возродного процесу. Про СР є окреме важне выужыти тоту річницю праві на піднятя історичного значія Дубчековой особности. Ведно з Л. Штуром і М. Р. Штефаніком належить А. Дубчек к найзнамішым Словакам у світі, котры творять в історичній свідомости (подля повторяючих ся репрезентативных соціологічних бадань) у словацькій сполучности тройцю найвызначнішых Словаків. Дубчеків вклад у словацьку історію є нелем в тім, же персоніфіковав меджінародно знаму і оцінёвану пробу о „соціалізм з людьсков тварёв“, але і в тім, же ся не стотожнив з поглядом на то, же тзв. процесы з буржоазныма націона-

лістами були уражков словацького народу. Выдобыв регабілітації, і тым ай зачаток десталінізації і одкрыв простор про слободну діскусію о проблемах в словацькій сполочности, але і в чесько-словацьких односінах.

III. 100-річчя кінця Першой світової войны і vznik Чехословацькой републіки

Припомянутём собі 100-річчя vzniku Чехословацькой републіки є нагодов **указати цінность** – главно молодій генерації, котра ся уж соціалізовала в самостатных державах – **вызнам і принос** 74-річної екзистенції в сполочнім чесько-словацькім штаті, як і **вызнам сполупрацы** СР і ЧР по розділїню ЧСФР, **укріпити** словацько-чеську і чесько-словацьку взаємность і **підкреслити**, же не є самособов дана сполочнов історієв, але же ю треба неперестанно **култівовати**. А цінность так у білатералній ровині, як і односно загранича в сучасній нелегкій меджінародній сітуації росте. **Выбраны** події є зато вгодно **посилнити і о меджінародный розмір**.

Події к vzniku ЧСР треба **належно приправлєвати в контексті з далшыма річницями**, припоминаючіма закінчїня 1. світової войны і vznik новых штатів. Зато треба зладити нашы ославы **з припомянутём собі 100. річницї далшых штатів, котры выникли по Першій світової войны**. То выжадує реалізувати **сполочну словенсько-чеську стратегію** роковань з тыма державами о взаємній участі на святкованях і супроводных подїях.

Перша світова война значіла про европску, але і світову сполочность, конфлікт дотогды невидимого розміру. Vznik Чехословакії в році 1918, як ей значїня, были про Словаків **величезный крок допереду з погляду народностноштатной еманціпації, културы, освіти ці розшырєваня демократічных цінностей**. Але радость з нововзникнувшого штату не міг в повній мірі закрыти ці вымазати болестну память на величезны страты, покалїченых войнов, ці бїдованя по войні. Історіци одгадують, же з днешней теріторії Словакії в ній загынуло приближно 70 000 людей, што припоминають памятникы упавшым в скоро каждім селї і місті в нашій країні. І так зїстає память на Першу світову войну доднесь протилежна, кедь ей незмыселность ся поважує за основу мірного сполунажываня в сучасній Европській унії, но єдночасно значіть вызначный крок допереду в народнім жывотї Словаків.

Основнов лінієв є реалізація **паралельных ослав vzniku самостатной ЧСР в Празї 28. октобра 2018 і в Мартїні 30. октобра 2018, а то зо вшыткыма штатныма церемонїями**.

Главнов задачов є дорїшыти взаємну участь устатных діятелїв СР і ЧР, як і участь представителїв світовым великых штатів, котры стояли при зродї Чехословакії – Франції, Великій Британії і США – на штатных ославых. **Зьєдиняючім елементом ослав бы у тім одношіню мала быти особа М. Р. Штефанїка і ёго задачї при vzniku першого сполочного штату** Чехів і Словаків, котра є даколи недоцінена. Штефанїк є цілосполоченьскы узнаваный, є то комплексна особность, а в одношіню к Франції є неоддумнов частєв чесько-словенсько-французькой історії і приятельства. Ёго особность є так шансов на укрїплїня інтересу о СР як вызнамной дестїнації в тім регіонї.

Далшым заповітом бы мало быти то, же ЧСР як **проект історічно ся выправдав** і наперек вшыткым періпетїям. Доказало ся то по войні вдяка вызнамному вкладу до **антінацістїчного і антіфашістїчного руху** обновити ЧСР лем у мало змінєных границях. У тім контексті бы сполочным заповітом при припомянню річницї vzniku ЧСР мало быти **усвідомлїня собі неминучости прїнципїального і докладного боя проти екстремїзму**. Днесь суть СР і ЧР **стабільны державы**, наперек вшыткым тяжкостям ся доказали **успїшно трансформовати, суть певно зафіксованы** у евроатлантичных шструктурах, не суть економічныма „троблемакерами“ ЕУ, суть машынов росту ЕУ і мають предпоклады про далшый дінамїчний розвиток. Ніч нам, значіть, не сперать зосередити ся на то, як нова етапа сполунажываня і сполупрацы самостатной СР і ЧР, теперь уж членських штатів ЕУ, є внимана в заграничу і сконцентровати ся на зміцнїня того позітивного образу.

IV. Комунікачна і маркетінгова стратегія

Требало **взаємно дорїшыти** маркетінгову і комунікачну стратегію приправы сполочных подїй. В рамках нїй требало і треба рефлектовати пережываня історічных і політічных чутливостей і выгенеровати **главны політічны одказы водну** – до нашых сполочеств, як і в напрямї к заграничу. Важне є зосередити ся на **обсяг одказу**, котрый буде в комунікації, і на ёго **адресатів**. В тім контексті зограють стратегічну задачу **електронічны і прїнтовы медії і выужываня соціалный сітей**, котры суть важным інформачным елементом главно у молодой генерації. Треба на екзистуючіх соціалных сітях (facebook, twitter) денно робити і комуніковати із сімпатїзантами і интензівно ся інтересовати о групы, котры можуть быти продуктівны при шыріню позітивных, правдивых і інтересных інформаций о Словакії.

Вебовый портал має служыти як **главный інштрумент візуальной ідентічности** при приправї і реалізації подїй, а то на базї єднотной основной шструктуры і модерного мултімедіального розміру, котрый уможнить достойно комуніковати в просторї новых медій. Ефектівно буде **выужавати експортный сервіс** ТАСР як жрїдло інформації на Словакії, котрый є і в англїць-

кімязыку і неперестанно актуалізаванай о найновшы подіі. **Лого** подій з нагоды ослав історічных подій мае быти **ясным видительным** елементом, мусить быти привабліве і таке, жебы го мож было легко запам'ятати. Цілём є, абы было поужыване почас славностных подій і при їх пропагації. К вытворіню лого ся **завязали верейноправны медіі СР і ЧР** (РТВС, ЧТ і ЧРо), котрых генералны директоры потвердили кінцём 2016 року свою приправленость брати участь на припоминаню собі споминаных вызначных подій і у своїх драматургічных планах раховали і рахують з многыма сполочныма чесько-словацькыма проектами. Ёдночасно была дана пропозиція на **підписаня сполочного Меморандума** в інтересі того, жебы без огляду на евентуалны зміны у веджіню верейноправных медій была забезпечена контінуйта в приправі договореных програмів, кедьже якостна підпора верейноправных медій буде про успіх припоминаня собі вызначных річниць ключова. При **реалізації подій у заграничу** ся рахує нелем з **выужытём главного веб-порталу Міністерства заграничных діл і євпроских справ СР**, але і з выужытём **окремых веб-порталів посолств СР і ЧР**, кедьже вызнамны історічны річниці собі сполочныма подіяма будеме припоминати на штатных посолствах СР і ЧР, враховано словацькых інштитутів і чеськых центрів на основі договору о сполупраці обох резортів загранича. З выужытём **інструментів публічної діпломатії** треба шырити усвідомліня о річницях нелем в ЧР і СР, але і в сусідніх країнах, значить в Німецьку, Польщі, Мадярську, Австріі і на Україні. Меджінародны

подіі будуть обертати окрему позорность на країны, котры можеме з історічного погляду поважовати за якихсь „туторів“ чеськой і словацькой штатности, то суть – Франція, Велика Брітанія і США. Річниці нукують окрему нагуду нелем на то, жебы собі їх припоманути, але і на їх рефлексію. Презентація річниць у 2018 році, значить, є інтегралнов частёв заграничной політики Словацькой републікы, ей штатной діпломатії, вонкашнёй репрезентації і шыріня доброго мена в заграничу. Было бы тому і так, кебы не був договор меджі владами о сполочнім припоманутю собі річниць у 2018 році. Кедьже тот договор ту є, не буде меджі ЧР і СР проходити в заграничу непрямый бой о інтерпретацію дакотрых історічных річниць і їх меджінароднополітичного значіня. Мама вшыткы предпоклады на сповніня ідеї, же про **малы штаты коордінація активіт значить низшы фінанчны вытраты і вышшу ефектівность**. На сполочнім іднаню влад Чеськой і Словацькой републікы 12. мая 2015 у Валдіцях было прияте сполочне выголошіня председів влад о реалізації чесько-словацькых „земских“ выставок в році 2018. Договор влад СР і ЧР дає і одповідь на вопрос, ці є жадательным, жебы загранична публіка внимала річниці як сполочну тему штатной діпломатії ЧС і СР. Розуміеме то як інвестицію до нашой сполочной бучности і до образу о наших державах у світі.

(Жрідло: www.rokovania.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-209775. Скорочене.)

• З нагоды 100-річа взнику Чехо-Словакії як зачатку сполочной історії были выданы дві медайлы, котры собі міг і може обіднати безплатно (лем за балне і поштовне) каждый сімпатізант ці збератель нелем у Словацькій републіці і Чеській републіці, но і каждый зо загранича.

Мілан Лах: „Єм Русин і не ганьблю ся за то, бо то є інтегрална часть моєї ідентичности.“

• Приговор владыкы Мілана (Лаха) почас ёго інтронізації як нового епарху Грекокатолицькой русиньской церькви в Пармі.

30-го юна 2018-го року одбыла ся інтронізація нового епарху Грекокатолицькой русиньской епархії в Пармі. 1-го юна був за епарху менований до-теперішній адміністратор той епархії *sede vacante* владыка Мілан (Лах).

Архіерейска літурґія, почас котрой був новий епарха інтронізований, одбыла ся в Катедралнім соборі св. Іоана Хрестителя в Пармі. Главным служытелём був **метрополіта Віліам (Шкурла)**, архієпископ піттсбургскый, участным на події був і апостольскый нунцій в Споєных штатах Америки **Христофер Пієрре**.

Владыка Мілан

Владыка Мілан (Лах) народив ся 18-го новембра 1973-го року в Кежмарку. Богословскы штудії закінчив на Теологічній факулті Тырнавской універзіты в році 2001. На діакона був высвячений владыком **Міланом (Хаутуром)** в році 2000 в Катедралнім соборі Рождества Пресвятой Богородіці в Кошіцях, і у 2001-ім році там прияв од того самого єпископа і священське рукоположіня. Є членом Сполочности Ісусовой (єзуіты).

В роках 2001 – 2003 був у комуніті єзуїтів в Кошіцях, де по році діяв і як науковий робітник в Центрі спірітуаліты Выход – Запад Михала Лацка. Од року 2003 до року 2004 був повірений веджінем того центра, єдночасно помагав як священник в Кошіцях і околіці. В році 2004 зачав высшы штудії на Папскім выходнім інштуті в Римі, де здобув у 2006-ім році ліценціят з выходных церьковных наук і в році 2009 здобув докторат в тій самій дісціпліні обґаєбов дізертачной работы **Вклад Юрія Іоаннікія Базіловіча, ЧСВВ, на монашску формацію василіянів Мукачовской епархії в роках 1789 – 1821**. Владыка Мілан був почас римских штудій і помічним шпірітуалом

Папской колеґії „Russicum“ і духовный асістент Федерації скавтів Европы в Римі. Авторськы сполупрацовав і з Ватіканськым радієм.

По навернутю зо штудій в році 2009 робив як директор знова у Центрі спірітуаліты Выход – Запад Михала Лацка в Кошіцях. Єден семестер учів спірітуаліты хрїстіаньского Выходу на Теологічній факулті Католицькой універзіты в Кошіцях, де був і членом редакційной рады теологічного часопису „Verba Theologica“. Од 1-го децембра 2011 був продеканом про заграничны односіны і розвиток на Теологічній факулті Тырнавской універзіты в Братіславі, де вчів хрїстіаньску спірітуаліту і спірітуаліту хрїстіаньского Выходу. Владыка знать італійскый, анґліцкый і російскый языки, пасівно знає і французьскый язык.

За єпископа-помічника Пряшівской грекокатолицькой епархії владыка Мілан був менований дня 19-го апріля 2013-го року Папом римськым Франціском. За єпископа був рукоположений 1-го юна 2013-го року в Лютині. В періоді років 2016 аж 2017 був візітатором Конґреґації про выходны церькви про выходны семінарії і колеґії в Римі. 24-го юна 2017-го року був папом римськым Франціском менований за адміністратора Грекокатолицькой русиньской епархії в Пармі *sede vacante*.

Теперь владыка Мілан став в Пармі рядным епархіальным єпископом. Владыка Мілан сам має русинське походжіня – ёго родічі походять з Остурні і він ся ку своїм коріням уж не раз приголосив і в різних інтервю про медії. Почас тогорічного Фестівалу культуры Русинів Словакії у Свіднику на сіті „Facebook“ поздравив вшыткых участных із Америки, апеловав на них, жебы не забывали одкы суть і дав їм своє архіерейське благословліня.

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2018 ч. 4

Дорогы читателі,

четверте тогорічне Поздравління Русинів є выняткове із двох причін. З нагоды красного юбілея выспідала Люба Кралёва автора **Юрка Харитуна**, і так Вам одкрывають можность назрїти до чутливой писательской души. А єдночасно публікуєме урывки з Харитунової книжки **Дякую, мамко!**, котра є різнородов збірков дїтьського фолклору, як і рецензію на ню. Також На многая і благая літа, пане авторе!

Далшым шпеціфіком є свіжа комедія **Владіслава Сивого** Троє жебраци, в котрій Сивый з гумором розоберать важны темы бездомовецтва і проблем „білых конів“. О якости ёго тексту не мож похыбовати, бо хоць новый, но талантований писатель, із своєв творчостєв скінчїв на першїм місці в Літературнім конкурзі Марії Мальцовской за рік 2017.

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, докторанд Центра языків і култур народностных меншын – Інштїтуту русинського языка і културы ПУ

Юрко ХАРИТУН

Мамко моя стара

Мамко моя стара,
ты сивый голубе,
Ты-сь ня годовала,
а тебе, хто буде?

Ты-сь ня годовала,
од самой малости,
а тебе хто буде,
мамко, до старости?

Ты-сь ня годовала
ліпше, як ту паву,
за тобов, мамочко,
великий жаль маву.

Пішла моя мати (Кольсанка)

Пішла моя мати
на хліб зарабляти.
Мене вна вхабила,
мушу на ню ждати.

Кебы-сь, мамко, знала,
як я ту плакала,
цілы дні і ночі
слызы утерала.

А ты ся нуждала,
хліба зарабляла,
може своє горе,
й долю проклинала.

Бодай бы ся на світ
бідны не родили,
і за божым хлібом
з дому не ходили.

Колысочку-м в поле взяла,
а в ній сына-м колысала.

Сын не хоче іщі спати,
мені треба жыто жати.

Колыш ся мі, колыш,
дїтино маленька,
іщі ты колышу,
поки ты легонька.

Бо як будеш тяжка,
не знаю, як буде.
Гірше бы то было,
як на ня забудеш.

Люлю-люлю-люлю,
вшью ті кошулю.
На кошулю квіта,
бо мі йдеш до світа.

Люлю-люлю-люлю,
дїтино маленька.
А кедь ся мі выспиш,
та будеш міленька.

Люляй, же мі люляй,
малы очка стуляй.
І я бы стуляла,
кебы-м такы мала.

Молитвочки

Як ся дїти
помолили,
ангеликы
ся їм снили.
А як ішли
лем так спати,
чорты снили
ся рогаты.

Така брыдь,
няй в пеклі горить,
а моя дїтина,

як ся помолила,
під перинов
шумно спить.

Нашы дїти
добры были.
Все ся вечур
помолили.
Ангеликы
ся їм снили.

xxx

Лем ся помоль,
лігай спати,
присниють ся
Ангелята.

xxx

Ангеличку,
мій стражничку,
сохраняй мою душїчку.
Хрань ня водни, хрань у
ночі,
будь мі все лем на помочі.

xxx

Помоль ся дїтино,
будеш добрі спати.
Коло тебе твоя мати
все буде стояти.

xxx

Коло стола
треба сісти,
Отченаш ся
помолити.
Треба спати,
нічого ся

не бояти,
бо над тобов
Божа мати.

xxx

Помоль ся,
притуль ся,
з тобов спати
буде мати,
не треба тя
колысати.

Помоль ся,
притуль ся.
Будеш спати,
коло тебе будуть
ангелы літати.
Слухай, слухай:
зачали співати...

xxx

Божа мати у яскыни
сына породила.
Маленького Ісусика
до ясель вложила.

Спий Ісуску, Божый сыну
ту меджі быдляти,
бо царіє ты приходять
тобі поклон дати.

Пастырї з ягнятком
перед тым дїтятком
на колїна припадають,
Хріста Бога прославляють.

Юрко Харитун: Дякую, мамко!

(Рецензія. Пряшів: ОЗ Колысочка – Koliska, 2017, 103 с., ISBN 978-80-972115-4-7.)

При штудію літературы ня все фасціновало, як неадлучно є звязана із історієв світа. На єдній із лекцій літературы ем ся дізнав о тім, як література одражать соціально-політичну сітуацію і наспак, як література впливають на вытваряня світової історії. Гра із словамі рефлектує минулось і єдночасно ся снажить пособити на будучі події. Без першой світової войны бы не было творчости писателів страченої генерації, якыма были Ернест Гемінгвей, Еріх Марія Ремарк і далшы. А на другім боці, без них і їх скушеностей описаных в книжках бы не був так міцный, і нажаль марный апел на то, жебы ся уж подобный конфлікт в будучности нігда не повторяв.

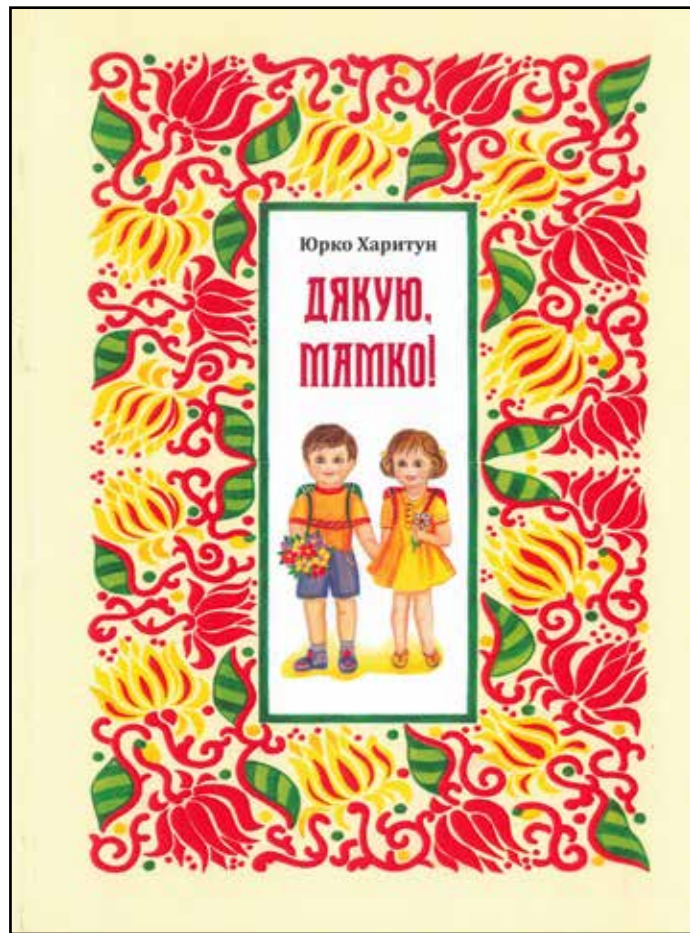
Тот звязок літературы і історії платить не лем на вызначны творы світової літературы, але таксамо і про творчость народных літератур ці конкретно на русиньску літературу. Творчость сучасных русиньских авторів є живым прикладом споїня минулости і будучности. Русиньскы писателі не раз пишуть із поглядом на літературный канон русиньских будителів 19. стороча. Творы Александра Духновіча, Александра Павловіча, Юлія Ставровского і далшых тримлють в почливости і єдночасно суть про них іншпірацієв і взором. Таким автором є ай Юрко Харитун.

„За тым фолклором мы з мамов пувовали понад тісяч кілометрів, в часі, коли мати з няньком перешли жыти до Кежмарку. Жаль за селом, споминаня на свій край, носталгія за пережытым...“ (Слово автора, с. 4)

Дякую, мамко! є зборником народой словености, дїтячого фолклору, котрый зачала зберати і вытваряти Харитунова мати і нескорше в їй роботі продовжовав сын Юрко. Книжка є прикладом сполупрацованя двох генерацій – матери і сына, а ей выслідок маєме честь тримати в руках. Тот дїтячий фолклор походить нелем із стариньской области коло рікы Цірохы, але із іншых русиньских областей Вранова, Снины ці Гуменного.

Незаінтересованому чоловікови ся може нукати вопрос, чом ся „грабати в минулости“, кедь треба смотрити допереду. Одповісти му мож простым указанєм на долю семох русиньских сел, меджі іншыма і родного села Юрка Харитуна, котры были выстягованы із причіны выбудованя водного резервоару Старина. Хыжы зрївнали із землїв, долины і луку суть недоступны під метрами холодной воды Старины. Зістали лем споминкы... і зборник фолклору Юрка Харитуна і єго матери. *Дякую, мамко!*

Поетічний зборник ся ділить на веце частей. Мож ту найти колысанкы, забавлянкы і усмішкы, утішкы і пестушкы, вінчовачкы і молитвочкы. Друга часть книжки з вычитанками, гаданками, приповідками, пословіцями і выглядованками є заміряна на інтерактивну гру із дїтми і розвой їх комунікативных зручностей в русиньскім языку. Окреме хочу похвалити выглядованкы. В умно сінтаксічно збудованых речінях все все мож найти сховане слово. Выглядованкы суть тематічно поділены на секції: кухня, загородка і лїс, домашні

і чуджокрайны звірята, назвы сел і далшы. Книжка сповнять крітерії літературной творчости про дїти і молодеж, видно, же автор є здатным педагогом, котрый цілый свій професіональний жылот веновав молодому поколіню – школьській молодежи. Обсягує темы родины, села і природы в околиці. Стишкы і віршыкы визнавають і хотять розвивати годноты любви, добра, моралкы і підпоры найблизшых. Збірку *Дякую, мамко!* мож выужити при процесі выучованя русиньского языка, на декламацію русиньской поезії, або просто лем дома про забавлїня малого дїтвака.

„Теперь, коли дописаны фрагменты з того фолклору, вірю, же то є поставлений памятник мойй мамці. Памятник, який ніхто не збурять, як збуряли нашы села і не замулить го ани вода стариньской гати.“ (Слово автора, с. 4)

Про русиньску літературу є барз важне не стратити контакт із народнов історієв, затоже она творить ей народну ідентіту. Сучасно є потребне тоты знаня передати наслідуючім генераціям Русинів. Без познаня своєї історії не є народа, то было правдов в минулости і теперь.

Творчость Юрка Харитуна є доказом того, же збераня народного фолклору не є лем чертов Духновічовой doby, але „не вышло з мовды“ і не страчать на цїні і в 21. сторочу. В контексті днешной глобалізації Русинів може і веце.

Зо жывота Юрка Харитуна – нашого 70-річного юбіланта – записала Люба Кралёва

Дня 28-го юна 2018 єм ся конечні выбрала на навщіву пана Юрка Харитуна, з котрым єм зачала веце сполупрацювати при выдаваню дїтського часопису Колысочка. Дізнала єм ся, же і він ся народив в знамену Рака як і я, но главні, же того року дня 17-го юла ся дожив сїмдесятих народенин.

• Де і коли сьте ся народили?

– Народив єм ся 17-го юла 1948-го року в Стружніці, днесь в окресі Снина, в селі, котрого про гать Старина днесь уже не є.

• Повіджете, з якої родини походите?

– Я був дома сам, не мав єм сородинців, і зато сьме і моєв женов Евов ку собі до нашой новой хыжы в Кежмарку взяли моїх найблизших – нянька, матір і бабку – в 1980-ім році, жебы жыли з нами доведна.

Мій нянько ся писав Юрко (мене назвали по нїм), мати была Анна, роджена Вранова. Їй нянько був Чех Врана, котрый був в Стружніці гайником, но кедь моя мама мала єден рік і вуйко Франє, ій старший брат, два роки, мій дїдо з маминого боку одышов до Аргентини – і нігда го веце ништо із нас не відів, може лем вуйко Франє в Аргентині. Наконєць мав вмерти в 1990-ім році.

З нянькового боку ся мій дїдо кликав Андрій Харитун із Стружніці. Быв на руськім фронті. Носив три кожухы: в яри – малый, в осени – довгый а в зимі іщі довшый.

Наперед до Кежмарку за нами із женов і дїтми пришла моя баба Юлія Вранова. Люде ю кликали Улька Худаня – бо не мала мужа і свої дві дїти выгодовала сама. В Кежмарку ся нам старала о нашы дїти, співала їм, вышивала...

Од моєй бабы Улі пришов записувати стружницькы співанкы – Андрій Каршко із КСУТ-у в Пряшові, і Михайло Гириак, котрый походив із Пыхонь, но ку нам ходив як научный сполупрацювник Філозофічної факулты УПІШ, Катедры українського языка. Пізніше пришли ку нам до Кежмарку і мої родичі – із Стружніці пришли на єднім накладнім авті. Не могли собі в Кежмарку звикнути...но доведна нам было добрі. Мої дїти – найстарша дівка – Моніка є економка, другый сын ся зве Растіслав, третій Властіміл. Моніка жьє в Любіці, Растіслав в Англіцку, а Властіміл в Гунцівцях коло Кежмарку.

• Споминаєте, який був жывот ваших найблизших?

Як дїтвакови мі бісїдовала мама о войні. В часі Другой світової войны жыли нашы люде в лісі - над Стружніцєв в землянках. Спали там на деревяных лавках. З дому там поприносили перины і заголовкы про дїти. Худобу тыж взяли зо собов. В осени, як ся дїдо Андрій вертав назад до валалу, на вершку го ранив череп із кулі. Куля ся му зарыла до шыї. І там на вершку, на полю вмер. Перешов руськым фронтом а вмер у войні над своїм родным селом в 1944-ім році.

Баба, нянькова мати, ся писала Юлія Харитунова, за слободна Хабалёва, походила із Великой Поляны, днесь тыж зліквідованого села в старинській долині.

Біда в Стружніці через войну была барз велика. Як дїдо вмер, патрило ся го достойно поховати. Люде му зробили деревяну труну, но отець духовный го не хотїв поховати, бо баба не мала пінязі на погріб. Наконєць му грїб выкопали руськы вояцы коло стружницькой церькви і там го поховали. Мій стрыко Андрій Харитун, хотїв зробити на цінтерю коло церькви – облук з брылы (з камі-

ня), но кедь отець духовный повів, же отця не поховать, та брылу не докінчів.

В Празі в Дейвіцях жыла сестра мого дїда, котра взяла по войні до Прагы ід собі на вакації мою матір і вуйка Франя і вни там наконєць зістали, покы не скінчили учнєвку. Моя мама ся выучила за кадернічку і вуйко Франє за ємного механіка на пишучі машынкы. З Прагы ся вернули до Стружніці і потім в Стружніці мама крутила женам волося і робила їм тырвалу на паперикы. По приході із Прагы, в 1949-ім році, утік вуйко Франє до Голандьска, Белгії а потім до Канады. З Канады одышов до Аргентини, де подля вшиткого нашов свого нянька. Може му і руку подав, но не забив го. Бісїдовало ся, же мій дїдо в Аргентині мав другу жену і троє дїтей.

Жывот мого вуйка Франя був погнутый. Боєвав у Другій світової войні, на Крымі в 1944-ім році був ранений. Кедь ся ранений вернув домів, наперед го дома не спознали. Моя мама, єго сестра, з моєв бабов, єго матірєв, якраз тогды грабали сіно на полю. І баба повідать матери: „Запєрай двері на хыжи, бо, позєрай, ходять жобраци. Віділи мого бідного раненого вуйка і думали собі, же то жобрак (Юрко Харитун плакав, кедь мі тото бісїдовав, позн. Любы Кралёвой). А єго мати, моя баба, ліпше попозєрать, тай заламле руками: „Тадь то мій сын Франє“ – в уніформі з цанїстрєв на плєчєх. Звітали ся і вышли до хыжи.

• Де сьте ходили до школы?

– До основной школы єм ходив в Стружніці. Выходив єм там пять рочників і потім єм продовжєвав своє навчаня на основній школї в недалекім векшім валалї – Старинї – рочникы 6 – 9. В стружницькій школї був барз добрый учітель Андрій Микуляк, котрый дїти учів по українськы – писати і читати, но все з нима бісїдовав по русинськы. Быв то барз добрый чоловік і добрый учітель. Быв ерудованный, мав добры зналости. Научів ня ходити до школьської книжніці читати і я так од свого школьського дїтинства велє читав – українськы і словацькы книжкы.

Од пятой класы єм зачав ходити на гуслі до Снины на Народну школу уменя, по словацькы – ĽŠU (Ľudovú školu umenia). Учів ня там грати на гуслі пан учітель Володимир Громьяк, познавати музичну теорію ня научів пан учітель Юрко Сенько із Звалы – обидвоми были барз добры учітелі. На середню школу єм ходив до Снины в роках 1963 – 1966 на бывшу есвєешку (SVŠ – Strednú všeobecno vzdelávaciu školu) – Середню общоосвітню школу, де практиковав в тім часі будучий учітель Дробняк, якого віршы єм уже мав прочітаны. Тогды єм зачав сам писати – як 15-річний. Першы мій вірш памнятам дотєперь:

„Ты мені дала сердце,

вьтий з нєго любовь.

Я спянів з такой насолоды

і вложив тебе до своїх рядків“.

В роках 1966 – 1970 єм абсолвов Педагогічну факулту в Пряшові на Універзіті Павла Йозефа Шафаріка, спеціалізацію – музична выхова і український язык.

На высокій школі єм ся спознав із своєв будучов же нов, Евов. Такой по скінчіню высокій школы зачали учіти на Основній школі у Лендаку в кежмарьскім окресі. Я єм на тій школі учів цілый свій професіональний жывот - руський язык (український язык Горалів не мож было учіти) і музичну выхову, а потім нескорше єм учів на першім ступні ОШ, рочники 2 – 4. Моя жена там учіла математику і фізіку.

На лендацькій школі єм основав співацько – танечну групу – Кіцора – і здобывав єм із моїма діточками много цін – напр. 32 діпломів, з котрых найціннійшым був діплом за друге місто в Братіславі – на цілословацькім колі – *Мелодії приятельства*. Оцінили наше выступлїня – пан Янко Благо і оперна співачка - Марія Кішонёва – Губова.

На ОШ в Лендаку єм учів 40 років – од скінчїня педагогічної факулты аж до одходу до пензії.

• Чом якраз школа в Лендаку і чом Кежмарок як місто Вашого бываня?

Вернули сьме ся до родного краю моєй жены, де сьме собі в 1980-ім році поставили нашу велику родинну хыжу. Но а недалеко од Кежмарку був Лендак, де потребовали учітелів до школы.

Од своєй жены Евы єм ся дізнав, же єй дідо був Лемко – од Львова, бісїдовав по лемківскы. А як ся дістав до Кежмарку? В другій світовій войні боёвав в Словакії і зістав у Кежмарку, де за ним пришла і єго сестра – тета моєй жены.

Моїй жені Еві, хоць походить із Кежмарку, ся барз любило у Стружніці. Ходили сьме там доведна на звальський хотарь на грибы, малины, яфоры, лісны ягоды, чорніці і брочкыні – у стружніцькім діалекті то суть великы і округлы ягоды. Кедь єм одорвав з брочкыні зелену шапочку, та праскла, може зато їх на Підкарпатю звали трускавки.

В Кежмарку сьме вирішили зістали і зато, же уже од сімдесятых років ся у нас бісїдовало о выстягованю про стариньску преграду на Циросі.

• Хто Вас назвав русиньскым бардом і чом?

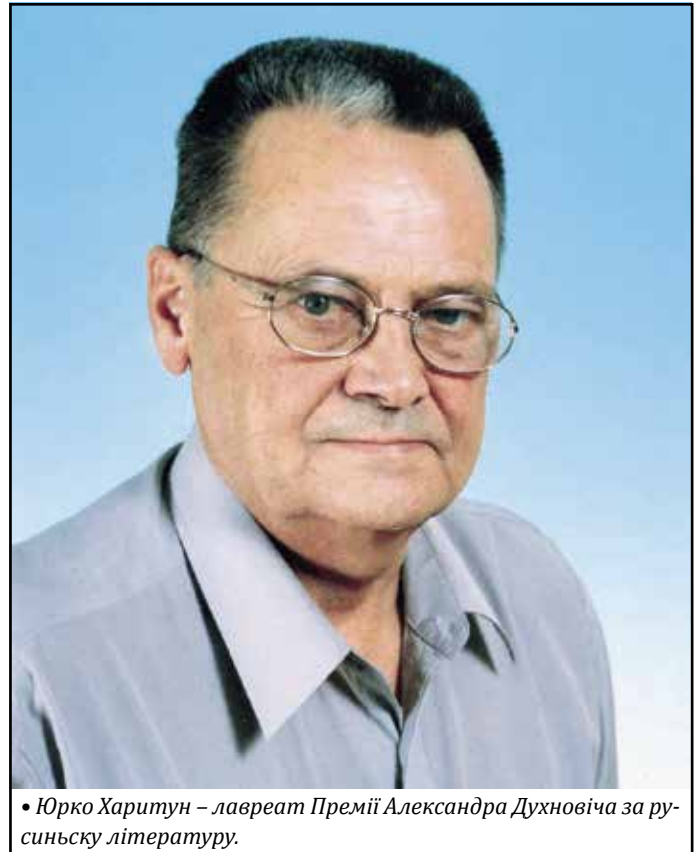
– Мене назвав русиньскым бардом Миколай Ксеняк зато, же я маю опублікованых понад 1000 стишків. Дотеперь єм написав 13 книжок.

Першу мою книжку – *Ой, краю мій рідный...* выдав іщі ЦК КСУТ („Центральний комітет Союзу українських трудящих“) – в Пряшові – в 1987 році.

В моїй діпломовій роботі, котру я єм спочатку не міг обгаїти на Катедрі українського языка (поміг мі в тім Миколай Мушинка) суть вшыткы переселеньскы співанкы – од Русинів в Канаді. Я був в Канаді і записав єм їх там. Потім єм ей выдав і книжно.

• Написали сьте 13 книжок, будьте добрый, зрекапітулуйте нам цілу Вашу творчость.

– В році 1990 у *Фразеологічнім словнику*, котрый выдадо Словацьке педагогічне накладательство, українське одділїня в Пряшові, єм публіковав стружніцькы фразеологізмы. Суть там фразеологізмы із Стружніці, котры єм зберав в роках 1982 – 1987. В данім словнику є із Стружніці веце як 1000 фразеологізмів. В історії тогдышнєй української фразеології векше чїсло фразеологізмів із єдного села подав лем Іван Франко у „Галицько-руськых народных приповідках“.

• Юрко Харитун – лавреат Премії Александра Духновича за русиньску літературу.

Першу книжку *„Ой, краю мій рідний“*, 1987, выдав КСУТ, Пряшів – з переселеньсков тематіков в устній народній творчости – із сел Звала, Стружніца, Смулник, Старина, Велика Поляна. В ній єм записав народны співанкы з тых сел.

До нас – до Стружніці ходив ку своій родині Юрко Фечік-Цунак. Він жыв в Канаді і ходив до Стружніці ку родічїм і за женов. І він співав переселеньскы співанкы – в корчмі або дома – главні мені. Я го выслушав і записовав єго переселеньскы співанкы. Домів посылав таларї з Канады. Мав двох сынїв, котры мали авто, моторку, на втогдышню добу были богачі, но їх нянько, котрый жыв в Венкуврі сам без родины, був нещастный, осамоченый чоловік. Посылав много пінязей домів, но єго сынове грошы пропивали. В книжці є 178 співанок, переселеньскых балад.

Друга книжка ся называть *„Ластівочки прилетіли“* (1989). Выдало ю СПВ, одділїня української літературы в Пряшові. *Третю книжку „Спий, дитя, спий“* (1990) выдадо таксамо СПВ, одділїня української літературы в Пряшові. Є то книжка народного фолклору про діти зозбераного із стариньской долины. Тоты три книжки суть написани по українськы. *Черверту книжку Гуслі із явора* (1995) выдадо Русиньска оброда у Пряшові – перша прорусиньска організація по році 1989. Од той книжки єм зачав писати русиньску поезію. Іде о лірічну поезію – першы мої жалі за преградов, своєв роднов долинов і зліквідованым валалом. *Пяту книжку - Мої жалі* (2010) выдадо ОЗ Русин і Народны новинкы; *Шесту книжку – Мої сны* (2011) выдав Сполук русиньскых писателїв у Пряшові; *Сему книжку – Мої незабудкы* (2013) выдав Сполук русиньскых писателїв у Пряшові. *Восьму книжку – Мої надії* (2014) выдадо Академія русиньской культуры у Пряшові. *Девяту книжка – Школяріку, здогадай* (2015) выдадо Академія русиньской культуры у Пряшові; *Десяту книжку – Факлі горять*

(2016) видала Академія русиньской культуры в Пряшові; **Єденадцятю книжку – Дякую, мамко!** (2017) видало ОЗ Колысочка – Kolíska, Пряшів; **Дванадцятю книжку – Нашы співаночки як дівчат віночки** (2018) приправлює на виданя ОЗ Колысочка – Kolíska, Пряшів; **Тринадцятю книжку – Диагноза: фіглі про діти** (2018) приправлює на виданя Академія русиньской культуры у Пряшові.

Теперь пишу дві книжки: **Моя тринадцята і Чекам на літо**. І велё пишу про Колысайка в часописі Колысочка, котрый выдає ОЗ Колысочка – Kolíska. Хочу ся поклонити, Колысайку, тобі.

• Якый є Ваш погляд на нашу русиньску біду, на поставлїня Русинів в Словакії і в Европі?

– 1. Мусять быти русиньскы школы. 2. Мусять быти учітелі, котры будуть учіти нашы діточкы по русиньскы. 3. Мусять быти отцёве духовны, котры будуть літургії або свої проповіді вести по русиньскы, не по словацкы. 4. Мусять быти родічі, котры із своїма дітми будуть бісидовати по русиньскы – дома ай мімо дому і будуть вести свої діти ку гордості на своє коріня.

Кедь ся наповнять тоты мої штири „приказаня“, потім ту будеме і за 50 і веце років, не вымреме. Бо за послідніх выше 70 років, то значіть од другой світової войны, сьме помалы вымерали в Европі, в Словакії, в Польші, на Україні, в Мадярьску.

• Де сьте ся за послідні роки чули найліпше?

– На Лемковині, в Горліцях – я там чітав по селах свою поезію, котру Лемкове прияли барз добрі. Люде плакали, кедь слухали мої віршы о выстягованых русиньскых селах в стариньскій долині в сниньскім окресі. Вшиткых Лемків в Польску выстягвали в 1947-ім році ку німецькым границям або до Луцька на Україні і допустили ся так на них етноциды. На Лемковину ся вернув Федор Гоч і отворив там музей лемківской культуры в Зідрановій. Там ся мі барз любило.

• Де сьте ся іщі чули добрі?

– Хтось ня приголосив на фестивал поезії – Ars poetica v 2013-ім році в Братіславі, де ся зышло 27 поетів із цілого світа. Были там поеты із Швеції, Америки, Італії і других країн. Таліан выступав дость емотивно, но і я так выступив, емотивно. Фестивал ся одбывав 5 днів. Русин там був лем я – Юрко Харитун. Із Словакії окреме мене був іщі Солотрук, тыж Руснак, видаватель зборника. Быв то XI-ый рочник меджінародного фестивалу поезії в днёх – 17-го аж 21-го октобра 2013. Мої віршы з того фестивалу суть надрукованы в зборнику на странах – 133 – 143.

• Што собі барз цїните з того, што Вам вхабили Ваши предкове?

– Маю вышиваный обрус, котрый вышивала моя бабка і котрый має днесь 99 років. Бабка нігда не хосновала ножычкы при шыттю, лем фурт зубами одорвала конець ниткы і до кінця свого жывота не носила окулярї.

• На котрых учітелів собі найрадше споминате?

– Учітелів, котрых собі барз добрі памнятам і цїню їх, называм сполочным меном – Маяк, бо їх призви́ска ся, інтєресно, у вшиткых, кінчать на: -як. Были то панове учітелі: Андрій Микуляк – на основній школї першого ступня в Стружниці, Володимир Громяк – учів ня грати на гусях на Людовій школї уменя в Снині, Михайло Гиряк – великий збератель нашого народного словесного фолклору, од нёго ем ся учів, кедь ем сам зберав по наших селах – малы словесны народны формы. І Александер Зогуляк (хоць він не був мій учітель) мі барз поміг, бо мі

выдав велё книг. Но і не мож забыти на мого камарата – Осифа Кудзея, хоць ёго призви́ско не кінчіть на –як.

• Хотите нам повісти даякый свій непублікованый вірш?

– Хочу:

ДОЛИНО МОЯ

Долино моя,
благославена долинонько,
позерам на тебе
із горы Бєскід.

Лем понад преграду,
де села стояли,
выйти я любив.
Долино моя.

Ты тихо заспала
як дітинонька мала.
Лем потічок Гаврань
шепоче, дзурчіть.

Долино моя,
благославена долинонько.

Такыма словами мушу
тя взывати,
Бо як хліб свята ты
і як Божа мати.

Купати ся в морю
не кортіло ня нігда.
По горах татраньскых
я тыж не ходив.

Слово Любы Кралёвой на конець: 13 книжок написав Юрко Харитун за свого жывота, написав і велё статей до новинок і часописів, за послідні два роки з ним інтензивно сполупрацюю при выдаваню часопису про діти – Колысочка. Юрко Харитун ся став про Колысочку найпублікованішым автором. Публікує в нїм дітьскы словны gry, гаданкы, рїмованкы, вычітанкы, вісемнапрямки, крижовкы, скорого-

воркы... і далшы дїтські словесны формы про розвиваня дїтської фантазії і словесной творчости – в русиньскім языку, за што сьме му в редакції Колысочки барз вдячны.

Закінчу наш розговор з нагоды дожитых 70 років Юрка Харитуна парафразов ёго властных слов: Фараоны, кралі беруть богатство з собов до гробів, но їх гробы можуть другы люде выкрасти. Нашы люде вмерають і беруть із собов до гробу нашы співаночки, наш музичный і словесный фолклор. Юрко Харитун выставив памятник нашим людем своєв творчостєв

і тым, же векшыну свого професіонального жытця посвятив збераню і захованю русиньского фолклору – в ёго музичній і словесній формі. Велика вдяка му зато патрїть од вшитых Русинів, в мені котрых му жычу іщі велє здорова і з тым споеной енергії писати і творити дале про захованя того найціннішого, што наш народ вытворив за стовкы років своєї історії – народных співанок, гер, вычитанок, приповідок, колысанок, балад і многих далшых словесных народных форм.

НА МНОГАЯ І БЛАГАЯ ЛІТА, пане Юрку Харитуне!

СМІХ – ПРО МЕНЕ ЛІК, ГУМОРИСТА – ОСОБНЫЙ ДОКТОР МІЙ

(Уривок з приправлєваной книжкы Юрка Харитуна: Діагноза: Фіглі про діти.)

В театрі:

– Мамо, повіджте тому герцєви на сцені, жебы так не крічав!

– Та чом?

– Нянько заспав!

*****

По місті походують вояци:

– Раз, два! Раз, два! Раз, два!

Ку капітанови прибігне малый хлопчїк і говорить:

– Уйку, а я знам раховати до десяти!

*****

Учитель ся просить:

– Чом ты вчера не пришов до школы?

– Я був хворый.

– А маш од доктора папірь?

– Папірь не мам, але мам печатку, –

і указав учительєви гырю на голові.

*****

Мама ся просить сына:

– Чом так позераш на тоту торту?

– Мамо, говорить ся, двараз мірай, а раз рїж!

*****

– Няньку, я собі поправив знамкы.

– Люблю таке штось чути, сыну.

– Лем... Не знам, ці то не збачить учитель!

*****

Просить ся учителька:

– Діти, хто бы нам знав пояснити, як колись першы люде запалили огонь!

– Я знам, пані учителько.

– Прошу, хочеме чути.

– Взяли два каменї і кресали, кресали...

– А што давали на спід?

– Як обычайні, стары новинкы.

*****

– Няньку, а чом є земля женьского роду?

– Може зато, же ништо не знают кїлько

мать років.

*****

В школі говорят камаратя:

– Я відів твою сестру, а вызерала як образ.

– Така шумна?

– Не така шумна, як помалєвана.

*****

Василько пришов зо школы домів.

Выбрав своє свідоцтво і розтяг амбрелу.

Мама ся го просить:

– Што то выдумуеш?

– Скоро прийде нянько домів, чекам на бурю!

*****

– Хто є у вас найсилніший?

– Моя бабка.

– А то як?

– Робить за каждого!

*****

– Як то вызерать обрус на столі?!

Мастный од їдла, поцяпканы тинтов...

Бабка го довго вышивала. Треба

собі цїнити чужу роботу!

– Мамо, баба наша – не чужа!

*****

Сусїд крічить:

– Што ты робиш на моїй грушці?

– Уйку, я лем хочу єдну грушку,

што упала на землю, назад завїсити.

*****

– Мамо, мам спухнутый палець.

– Болить тя?

– Не болить, але не войде мі

до носовой дїрки.

*****

Говорят діти:

– Мій нянько робить в Ірську.

– Мій нянько доктор і робить в шпыталю у Гуменнім.

– А што робить твій, Юрку?

– Што му прикаже мама.

І мені весело, як перейду селом

(Найди мено села в речіню.)

Великий дар Андрійко дав мамці. (Дара)
Лука велика, поля наші широкі. (Велика Поляна)
Марусь, кексы не хочеш? (Руське)
Велё старин Анька віділа в музею. (Старина)
Він і два раз валалом перейде. (Звала)
Косу остру жніця мала. (Остружніця)
В снігу мене не было видно. (Гуменне)
З нами ковав коня і наш сусід. (Микова)
Маляр Чабала – борець був великий. (Лаборець)
Стрес ни нам, ни вам не треба. (Снина)
Когут кажде рано співав. (Гутка)
На клен овадиска сїдають. (Кленова)
Мамо, мене зуб не болить. (Зубне)

Окрем нас там нихто не був. (Кремна)
Кого оса днесь покусала? (Осадне)
Іванку, то поля наші під Бескідом? (Тополя)
Взяло вашу мотыку дівчатко? (Ялова)
Сусідко, Петро вам не писав? (Петрова)
На тім ряфі я шкоду не мав. (Фіяш)
Сыну, поруб каждый конарик. (Порубка)
Діточкы, комар никого іщі не покусав? (Комарник)
Довгы роки ті Василь не писав. (Рокутів)

(Юрко Харитун: Дякую, мамко!, Пряшів: Обчанське
здружіння КОЛЫСОЧКА – KOLÍSKA, 2017.)

Владіслав СИВЫЙ

Троє жебраці

(Комедія о бездомовцях і білых конях.)

РОЗМАРНЫЙ ВЕЧУР

На сцені лавка, коло ній великий контайнер на смітя і велика папір'єва ладічка од леднічкы, ззаду крякы в парку. На сцену приходить унавленим кроком бездомовець Долфій, в руці ігелітка із вшеліякыма покладами. Сяде собі на лавка коло смітьарського контайнера, зачне ся перігрїбати в ташці. Пак вытягне з кешені гармонійку і пробує грати. Бездомовець Бертій вшитко позорує споза контайнера. На звук гармонійкы выскочить.

Бертій: Мам тя!!! Дай то гев!...
Долфій: Але то є моє!!!
Бертій: Злодій!!!
Долфій: Ніт, ніт, ніт!!! Даколи то може было твоє, але я ем сі то честні украв – так, жебы есь о тім не знав... Є то моє, моє!!!
Бертій: (Із сміхом.)
Але ем тя настрашив што?!... Охаб сі ей... Я мам іші одну... Але іші раз будеш красти, таку ті дам по лопухох!!!... Дав мі ей старий Паркінсон, іші в зимі перед смерт'єв, як уж не був годен ніч за-грати...
Долфій: То був тот, што ся кормив самов цвиклов??? Не знав ем, же уж є по смерти... На, ту маш назад, бою ся інструментів по небіжчіках...
(Долфі вертать гармонійку.)
Што нового дома?...
Бертій: Нооо, служобництву ем дав выповідь, всягды непозамітано, вечеря буде суха... Але мам ай добры sprawy, знова буду білым конём...
Долфій: Ты ся маш... Же тя то бавить...
(Долфі вытягне з ігеліткы покорчены новинкы а зачне їх штудовати...)
Бертій: Збачів есь, же маме в парку нове освітліня? Ледкове, днесь го монтовали... А іші чаптавого Ренія од сусідній бітовкы взяла захранка... Докусали го псы... Уж є на доволенці у шпыталю...
Долфій: А то як?!
Бертій: Но, наперед нашов вуджену солонину вышмарену в контайнері коло мясароша... Потім дістав шаленый напад... Цілий ся нів намастив а зачав шопати найвекшому псови із той банды псів, што ту бігають коло нас, з палічков до яець...
Долфій: Га, га, га... То є сомар...
Ага ту пишуть у новинках тыж о яйцях...
Елтон Джон прозрадив, який є ёго облюблений парфін. Чорна орхідея, пахне божскы... Як хлопский розкрок... Ты знаш што то є розкрок? То суть яйця!!! Елтон був на накупох аж у Лас Вегас а купив собі 12 фляцат взацной текутины...
Бертій: Га, га, га... А мы маме колекцію Чорна орхідея задарьмо, гейже...
Долфій: Гей, гей... А могли бы сьме ей продавати до Лас Вегас...
(Одразу камаратів вырушить в дебаті незнама персона... На сцену приходить неістым кроком пані в зрілім віку...)
Марія: Добрый вечур, панове...
Бертій: Ооо... Добрый вечур...
Долфій: Добрый...
Марія: Хіхі, шувный вечур, но не?!...
Долфій: Но, як про кого...
Бертій: Чім можеме важеній дамї послужыти?
Марія: Ааа... Я лем так, крачам ту, навколо, напала ня така думка... Не знам, ці можу...
Бертій: (Важні попозерать на годінку.) Але не сьте од свідків Єгововых?!
Марія: Ой ніт, ніт... Я, я ем новинарька... Думала ем, жебы ем ся ку вам настяговала на пару днів, і зробила репортаж о вашім нелегкім жывоті...
Бертій: Но так тото ніт...

- Долфій: Важена дамо, мы маме із журналістами лем тоты найгіршы скушености...
- Марія: Та чом так?
- Бертій: Ідуть через мертволы!!!! Суть як супы або клубя гадів... Лем што ся десь штось стане, шмаряць ся там, як осыпки на гудзію невинного дїтвака... Высмівують ся, шіканують, провокують банды далшых шкодців... Урядників, політіків... Пανε колего, подайте мі днешні новинкы, нйя укажу панічці ціле діло на конкретных прикладох...
- Марія: Ой, ні-ні, я то аж так страшні не хотїла робити... Я думала, же напишу лем такый малый матеріалчик про окресны новинкы...
- Бертій: Но гей – але по матеріалчику прийдуть такы мерзены уйкове в уніформах, з бендриками в руках, а мы будеме мусити свиньськым кроком одмашіровать на інше лежовиско...
- Долфій: Ідьте лем вы собі панічко шумні своєв драгов одкыль сьте прышли...
(*Марії ся, вера, не хоче одходити...*)
Но не чули сьте?!?... Ідьте уж домів панічко!... Мы мусиме іти спати...
- Марія: Але я не мам де іти... Можу ту коло вас зістати?...
- Долфій: (*Выскочіть...*)
Га!!! Бабу на палубу????!! Кажда шыфа ся дотеперь потопила, стратила, розбила на тріскы, як наморници взяли на палубу бабу!!!! Уж ем казав, ідьте гет, ідьте гет!!!
- Марія: Але вы не мате няяку шыфу, вы не сьте наморници! Вы не мате ніч!!!
- Долфій: Як то????!!!
- Бертій: Але маме пані, веру маме...
- Марія: А што таке?
- Бертій: І шыфу, а іщі ай істоты!!! Видите тот контайнер? Тото є наша істота... Кедь нас ту буде велё, тыж прийдуть містьскы поліцайты і тыж нас одтыль выженуть...
- Долфій: А з поліцайтами прийдуть активісты, соціалка і іншы погромы... Холера і мор... То буде зась радости, як нас вшыткы будуть захиранєвати... О-па-ку-ю!!! Жадна журналістика, жадны жены у партії, ніч, ніч, ніч!!! Гет!!! Марш домів!!!
- Бертій: Слободу собі не даме взяти!!!
- Долфій: Вы собі думате панічко, же в днешніх часох чоловік найде лем так такый выгодный фундуш? Ага, позерайте – ту єден накупный центр, там другый, а там – бітовка повна марнотратных людей... Навколо стромы, природа... Звірятка бігають навколо, псыкы...
- Бертій: А вы собі, важена дамо, усвідомлюете, яка вы сьте властні небезпечна персона???
- Долфій: Раз нам кажете, же сьте новинарька, пак же не мате де іти... Што сьте вы властні за особу? Мы сьме серіозны обчане. Нам не мож лем так з палцём бринькати попід ніс. Вы огрожуєте стабільіту нашой мікроекономікы, нашу слободу...
- Марія: (*Із плачом.*)
Пробога вас прошу, я досправды не мам де іти!!!
- Долфій: Вышмарив вас старый з дому?
- Марія: Ніт... Екзекутор...
- Долфій: Ой, ей, ей...
- Бертій: Гм, гм... Но так тото є важне діло...
- Долфій: Гм... Так то сьте колегыня ту з Бертієм...
(*Думают вшыткы важні, доведна...*)
- Долфій: Но што з вами робити?!... Але лем на тоту ніч!... Тяжко вам буде привыкати... Но хто знать, наконець ся женьска рука коло обыстя може ай придати... Я не знам, ці добрі робиме...
(*Крутить Долфій з головов і позерать на Бертія.*)
- Бертій: А як собі важена дама представляює свій першый нічліг під звіздами? Мате даяку візію, стратегію, може властну постіль?!? Екзекуторы суть міцно доброго сердця – звыкнуць чоловіку єдну постіль зохабити...
- Марія: Але прошу вас... Я бы лем ту так дагде в кутику посидїла... Я не знам... Смілше мі буде коло честных людей...
- Бертій: А одкыль знате, же сьме честны?
- Марія: Слухала ем вашу бісїду споза кряків...
- Бертій: То не є барз подля бонтону...
- Долфій: Но!!!... На єдну ніч можу дати к діспозиції свое скромне обыстя... (*Велика папірёва ладічка од леднічкы.*) Лем мусите там нацуркати, бо задній вход є дочасні з технічных прічин замкнутый...
- Марія: Я не знам... А з вами што буде, добрый чоловіче?...
- Долфій: Ой, о мене пані не майте страх. Я собі здримну ту коло ладічкы. В ночі буде і так душно... Но лем ідьте, ідьте панічко до днука... Не ганьбийте ся... Я ся лем кус комарів ай мух бою... То вшытко на вині тота наша козметіка...
- Бертій: Чорна орхідея, хіхіхі...
(*Пані зачне неісто влізати до папірёвой ладічкы...*)
- Марія: Аааа!!!
(*Пані выскочіть з ладічкы вонка.*)
- Долфій: Што ся стало, панічко?
- Марія: Мате там патканя!!!!...
- Долфій: Но а?
- Марія: А страшный смрід!!!!...
- Долфій: Но пустив ем собі там, а забыв вывітряти...
- Бертій: А на велику біду ся му вчера рано іші і кліматізація зопсула...
- Марія: Ааааа!!!!...
- Долфій: Но што є зась?!
- Марія: Він на ня з той ладічкы позерать!!!!...
- Долфій: Тадь на тото мать очі, што бы мав так подля вас з нима робити?!?...
- Бертій: То є наш паткань Робо, маме го намісто пса...
- Долфій: То собі не знате представити, яку мать тото звіря голову... А як знать красти, цїганити і выдумовати...
- Бертій: А вы бы ся го бояли?!...
- Долфій: Мать міцно, міцно чутливу натуру... Но подь гев мій красный, єдиный...
(*Снажить ся вытягнути патканя з ладічкы, но не дарить ся му то...*)
- Марія: (*Плач...*) Я уж там веце не влізу...
- Бертій: Нооо... То ніч... Не плачте... Подьте гев, ту до мого кабріолету (*на лавча*)... Ту будете мати свіжый люфт – як даколи в Татрах... Я собі ляжу коло контайнера... Робко є звыкнутый бывати у своїм комфорті. (...)

130 років од народжіння благореченого єпископа Павла Петра Гойдіча

Абстракт

ГОЙДИЧ Павел Петро (нар. 17. юла 1888, Руськы Пекляны, Австро-Угорська імперія – умер 17. юла 1960, Леополдов, Чехословацька соціалістична республіка), грекокатолицький єпископ Пряшівської єпархії (1940 – 1960), василіян, блажений священномученик католицької церкви, Справедливый у світі.

J. E. PAVEL P. GOJDIC, T. BISKUP HARPASSKY, AP. ADMINISTRATOR V PREŠOVE.

• *Благоречений священномученик, єпископ Пряшівської грекокатолицької єпархії, душпастирь про вышиткых грекокатоликів Чехословакії – Павел Петро Гойдіч у молодшій віці, кедь був іщі лем апостольськым адміністратором Пряшівської єпархії.*

Дітинство

Народив ся Петро Гойдіч (монашеске мено Павел) 1888 року в русинській родині в селі Руськы Пекляны (теперь часть села Любовець), што є недалеко Пряшова. Скоро двасти років з роду Гойдічів выходили грекокатолицькы священники. Отець будучого єпископа **Штепан Гойдіч** був прикладным душпастирём. Мати **Анна Гербері** походила таксамо із священницької родини. Двоє старшых братів Петра – **Корнелій** і **Штепан** – тыж ся стали священниками. Родичі хотіли, жебы холем молодшый сын выбрав собі світську карьеру, але выхований у христіанських традиціях, і він пішов путёв свого отця. Скоро по народжіню Петра родина перешла жыти до Цігелкы при Бардеєві, де ай прошло дітинство хлопця.

Священик

1907 року Петро вступив до єпархіальной семінарії у

Пряшові. Там ся указав у такім добрім світлі, же го послають на навчання до Будапешту. 1911 року Гойдіч був высвячений на священника, а за рік ся стає префектом в інтернаті про хлопців в тзв. Алумнеї. Тогды уж як катехет учить молодеж релігію. Відячі старостливого юнака, єпископ **Штепан Новак** повышує го за протоколісту і архіваря єпископской курії. Коротко по тім генералный вікарь **Николай Руснак** дає му іщі высшу функцію – директора єпископской канцеларії. Але Гойдіч сі выберать дорогу монаха.

Єромонах-василіян

22. юла 1922 року Гойдіч вступать до василіянського монастыря на Чернечій горі в Мукачові. У писмі родічам писав: *„Я вирішив охабити світ і вступити до монастыря, бо лем ту сповнить ся желаня мого серця... Чую, же кедь ся охаблю у світі, буду подобный ку дереву, яке не родить і никому не приносить хосен“.* 23. януара 1923 року, по пробнім періоді, він облікає василіянскы ризы, які не переставав носити николи, докінця і кедь був єпископом. При облечіню прияв мено Павел. 10. марца 1924 року Павел був острижений за монаха. Він став першым реформованым василіянськым священником, який вышов із обновленого новіціату в Мукачові. Ёго менують за заступцю ігумена Ужгородського монастыря, де повнить задачи префекта і душпастыря 96 хлопцям-гімназістам василіянського інтернату. 1926 року дістає задачу зреформовати монастырь у Малім Березнім. Вдяка ёго активній роботі монастырська церковь в Ужгороді скоро ся наповнила молодыма вірниками.

Од 1918 року Пряшівска єпархія не мала єпископа. Потім, як єпископ **Штефан Новак** втік до Угорська, о грекокатоликів той части ся дочасно старав генералный вікарь **Николай Руснак**, а по нім – апостольський адміністратор **Діонізій Нярадї** з Хорватії. Кедь в році 1926 ся послідній вернув домів – до Хорватії, Апостольський престол вирішив выменовати молодого і побожного монаха **Павла Гойдіча** за апостольского адміністратора Пряшівської єпархії.

Перед вернутєм ся до Пряшова Гойдіч попутовав на вісем днів до Крехівського монастыря у Галичі. Ту ся духовно цвічів і склав вічны монастырскы обіты.

Пізніше, докінця уж будучі єпископом, доволенку обычайно переживав у василіянських монастырях. Каждорічно приходив на духовны цвічіня на Чернечу гору до Мукачова. Ту ся все приставив у маленькій і скромній келії, в якій жыв іщі як юнак.

Єпископ

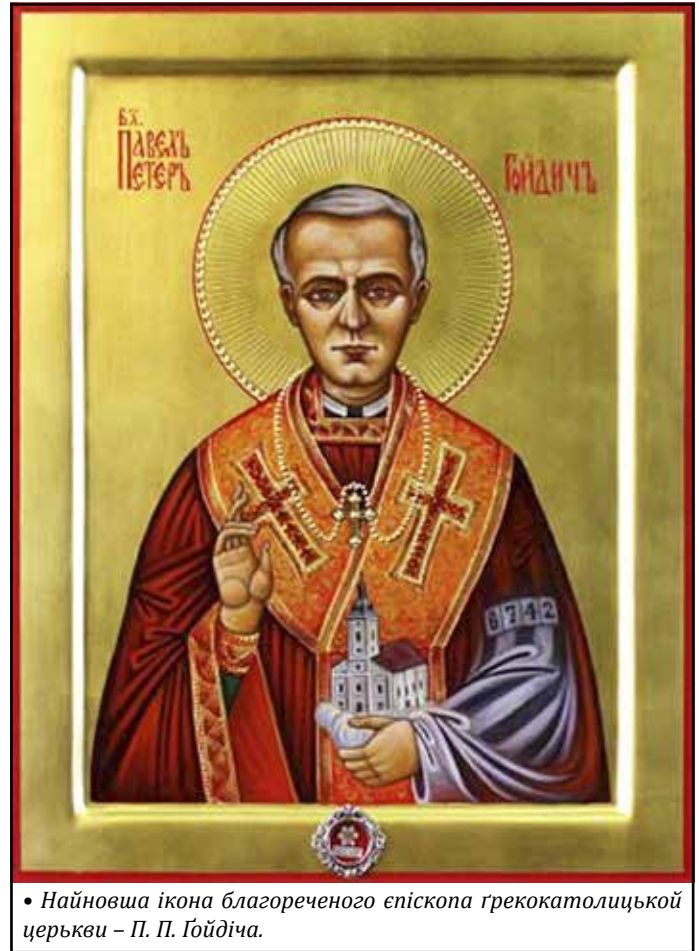
25. марца 1927 року в Базілиці святого Клімента в Римі, де є похований і апостол Славян святы Кіріл, Павла Гойдіча высвятили на єпископа. Уж у своїм першім пастырськым писмі ку священникам він писав о тім, што ся стало єго животным кредом: „*Открыйте свої священницькы сердца і прийміте у своїй любви наш занедбанный руський народ. Русины собі заслужать намного красшу судьбу. В сучасности ся они находят в небезпеченстві страты нелем своєї безсмертной души, але і своєї народностной ідентичности, бо жыють в оточію врагів різного роду. Кедь ся одречеме і не подаме руку, скоро настане конец нашого руського народа, народа Духновіча, Павловіча і великого Валія... Учме го не ганьбити ся за свою руську ідентичность, за свій материнський язык, але быти гордым на свій руський род*“.

З такыма думкама єпископ Гойдіч скоро ся дістав до немілости словацькой влады. 1929-го року він остро выступив проти словакізації народных церковных школ. Міністерство освіти в Братіславі приказало, жебы навчання в них змінити на словацький язык. Русинський ся мав охабити доведна лем на три години до тыждня. Не послухавши приказ, єпископ доволив продовжовати навчання в роднім языку у 80 школах. То выкликало неперестанне судне рішіння у Празі, яке ся закінчило вітязством Гойдіча. У 65 школах навчання продовжовало в русинськым языку.

Іщі єдным вітязством стало одкрытя в році 1936 у Пряшові Грекокатолицькой руськой гімназії, яка стала кріпостев релігійно-народностного живота Русинів у вражій про них словацькым оточію. Дотогды Русины Пряшівской области не мали нияку середню школу.

Катастрофалны зміны настали по розпаді Чехословакії і створіню гітлерівского сполочника – незалежного Словацького штату на челі з владов Йозефа Тіса. Права Русинів на народностный розвиток были одшмарены як непотрібны і шкодливы. Вшыткы школы были переіменованы на школы із словацькым языком навчання. Грекокатолицька єпархія не сміла выдати ниякы документи у кіріліці. 1940 року у Михалівцях была одкрыта Словацька грекокатолицька учительска семінарія. Пряшівску русиньску, наспак, требало зліквідовати. Владыка Гойдіч знову проявив сталость характеру: з ліквідаціев семінарії він не був согласный, наспак, выголосив їй публічну підпору. Наслідно Ватікан рішыв дати спеціалну фінанчну поміч на єствовання той народностной семінарії.

То ся не любило словацькій владі. На стрічі у Пряшові Йозеф Тісо привітав ся зо вшыткыма церковныма челныма представителями. Лем єдному публічно не подав руку. Ним був грекокатолицький єпископ Павел Гойдіч. Кедь вшыткы сіли, лем про нєго єдиного не нашов ся столец, также Павел мусив стояти. То было публічне зневажіння перед очами вірників. Але были ту і прямы обвиніня і погрожіння концентрачным табором „врагови Словацького штату“, зневажіння єпископского достоїнства. Словацька влада вела одповідну кампань проти єпископови в пресі.

• Найновша ікона благореченого єпископа грекокатолицькой церкви – П. П. Гойдіча.

Але Павел Гойдіч высвітлєвав свою точку погляду: **«Іншы народности мають своїх міністрів, свою політичну партію і своїх представителїв, лем велика часть моїх вірных не має никого, хто бы бранив їх народностны і обчаньскы права. Также, кедь мої вірны з довіров обертають ся ку мі, я не можу одшмарити їх жаданя, хоць прото заживам много неприємностей і велику шкоду».**

Сітуація доходила до заблокованя, і Гойдіч про «добро цілої єпархії» подав до Рима жадость о одступлїня з функції. Але Апостольський престол єго резігнацію не прияв, наспак – 1940 року Павел дістав підвишїня, ставши єпархіалным єпископом Пряшівской єпархії (дотогды він був єй адміністратором). По Другій світовій войні, 15. януара 1946 року, єпископа Гойдіча установили за главного душпаствыря про вшыткых грекокатоликів Чехословакії.

Захрана Жыдів

По зачатку депортацій жыдівского насеління єпікоп ся зачав обертати ку Святому престолу з протестами, з тым, абы были зроблены крокы проти священників, які были членами веджіня Словацького штату і Словацькой народной партії, главно проти президентови Йозефови Тісови.

26. октобра 1942 року тайны службы першого Словацького штату дали справу владі, же є велика кількість навернутя людей до хрістіанства (грекокатолицізму і православія) з цілєм захраны живота. Із 349 родин ся дало похрестити 533 Жыдів, жебы захранити живот сво-

їх родин. Тота іста справа говорить о тім, же єпископ робив одкрыты церемонії у словацькых Михалівцях, што выкликало протесты части вірників.

По скінчіню боїв часть захраненых запропоновала єпископови поратунок на Западї, але Владыка ся одрік зохабити свою єпархію. По арешті у 1950 році президентови Антонїнови Запотоцькому захранены написали писмо на захрану Гойдіча, але марно.

6. августа 2007 року Павла Гойдіча меновали за Справедливого у світі.

Мученик

Павла Гойдіча не мож обвинєвати з помаганя гітлерівским сполочникам, бо вшыткы знали о єго комплікованых одношінях із владов Йозефа Тіса. А іщі важніше, єпископ захранив стовкы людей од концентрачных таборів. У своїй резиденції скривав многих Жыдів, помагав тисячам русиньскых біженців. Ёго єпископским геслом были слова: „**Бог є любов, любім Ёго**“.

Отець Левканіч о добродїятельствї єпископа Гойдіча писав так: „**Кебы ся зышли вшыткы штуденты, якым Владыка матеріално поміг закінчити штудії; вшыткы робітници, якым він особно поміг найти роботу; вшыткы державны урядници, якым він забезпечів функцію; вшыткы сироты, вдовы і бідны, што їм дав щедры дары; кебы зышли ся вшыткы тоты, што їм Владыка якымесь способом помагав, радив ці охранєвав їх, а то без розділу віку, робочого місця ці релігії, то бы ся зышла величезна маса народа, яка цілый день дефіловала бы коло єпископской резиденції**“.

Але комуністична влада мала о Гойдічови свою думку. По Галичі і Підкарпатю ліквідація грекокатолицькой церкви мала бы пройти і в Пряшівській області.

28. апріля 1950 року Павла арештовали, коли він одрік дати ключі од катедрального собору про переданя єго православным. По дакількох тыжднях єпископа Гойдіча перевезли до арешту, одкы уж не вышов до кінця жывота. У януарі 1951 року комуністы зробили з ним гласный судный процес. Зо зачатку докінця зробили пряме выселаня суду в розгласї. Але єпископ мудро вів властну захрану і радикално ся справовав, также тото

выселаня заставили. Подля штандартных, выдуманых обвинїнь як „зрада штату“, „войнова зрада“, „шпіонаж“ був одсуджений на доживотный арешт.

Окупачна комуністична влада давала позор на популярность Павла Гойдіча. Возили го з єдного арешту до іншого, бо народ, кедь ся дізнав, де він арештований, сходил ся під окнами арешту на молитву. Не забывали на нєго ани за границями.

17. юла 1958 року Папа Піус XII. му послав привітаня з нагоды 70-річя.

Павла Гойдіча тримали у найстрашніших арештах. Примушовали го до найпонижуючої работы, наприклад, мыти підлогу в ізбі стражців. Дїяли і закерно: пропоновали му стати на чело Православной церкви в Чехословакії, але він ся одрік од того. Мав єдно желаня, яке высловлєвав приятелям: „**Все прошу ласкаво-го Бога, жебы з той долины слыз покликав ня того самого дня, якого ня прислав**“.

Так ся і стало: 17. юла 1960 року, на день свого народжїня, Павел Гойдіч умер по 10 роках у комуністичных арештах.

На цїнтері арешту в Леополдові поставили лем табличку з чїслом 681. Трираз родны клали на грїб хрест, але стражцєве арешту все го зніщїли. Грїб єпископа ся став путницькым місцєм грекокатоликів. Сїтуація ся змінила почас періоду Пражской яри: в октобрі 1968 року остаткы Владыка были славностно перенешены до крїпты грекокатолицького катедрального храму в Пряшові, де спочівать іщі єден вызначный Русин – Александер Духнович. По Ніжній революції 1989 року єго остаткы ведно з остатками далшого мученика – Василя Гопка были перенешены до бочных крыл Грекокатолицького катедрального храму св. Іоана у Пряшові.

Благореченый

4. новембра 2001 року на намістю перед Собором св. Петра у Римі Папа Ян Павел II. перед тисячами путників із різних країн выголосив мена восьмох новых благореченых. **Меджі нима був і священомученик Павел Гойдіч. День припоминаня єго памяти у церковнім календарю вызначеный на 17. юла – день єго смерти.**

(Жрїдло: [wikipedia.](https://uk.wikipedia.org/wiki/Папа_Павел_II))

П. П. Гойдіч став покровителєм міста Пряшів

17. юла 2018 сьме собі припомянули 130 років од народжїня грекокатолицького єпископа, русиньского родолюбя, священомученика **Павла Петра Гойдіча**. Із той нагоды 21. юла 2018 одбыв ся в Катедралнім соборї св. Іоана Крестителя в Пряшові архієпархіяльний одпуст. Іде о єдну з річниць Юбілейного рока Пряшівской архієпархії, котрый є присвяченый 200-му юбілею заснованя Пряшівской грекокатолицькой єпархії, котра ся одділила од Мукачова.

Одпуст зачав Акафістом ку благореченому священомученикови П. П. Гойдічов, по котрім была архієрейска служба, яку служыв Преосвященный владыка Іоан (Бабяк), пряшівський архієпископ і метрополїта Словакії. **Із той нагоды выголосив священомученика П. П. Гойдіча за покровителя міста Пряшів. Є то велика честь, котра была дана єдній із найвызначніших особностей в історії Русинів на Словакії. До того часу є то єдиный русиньський благореченый, котрый є покровителєм дякого міста у світі вообще!**

СУЧАСНИЙ СТАВ ЕДУКАЦІЇ РУСИНІВ СЛОВАКІЇ (в контексті імплементації інованой Концепції навчання русинського языка і літературы) (2)

(Закінчіня з попереднього числа.)

1.4 Проблематика організованя школьских змагань в русиньскім языку

Дуже мотивуюче і хосенне про будуче етаблованя предмету русинський язык і література на вшытких ступнях освіти бы было запровадити активіты реалізованы в рамках того предмету і через централно організованы школьскы змаганя. Меджі главны і барз популярны змаганя в сучасности належать тоты:

- *Духновічів Пряшів* – школьскы, окресны і цілословацькы кола декламачного змаганя в поезії, в прозі і в малых сценічных формах із замірянём на вікову диференціацію,
- *Співы моего роду* – змаганя дїтських співаків респ. по часі може і фестивал.

Реалізацію тых двох носных змагань є дуже потрібне застабілізувати на довгы roky. Важный таксамо є і факт, абы ся гарантом каждого змаганя став все кваліфікованый одборник.

Выше споминаны змаганя суть реалізованы досправды традично, но перспективно мож область школьских змагань в будучности розшырити і о організованя подобных активіт односно русиньской історії, респ. языковой олімпіады, но треба реално конштатовати, же на штось таке є потрібна бівша кількість наших народностных школ.

1.5 Норматівне фінанцованя регіонального школьства

Норматівне фінанцованя школ і школьских заряджінь є в одношію ку народностным меншынам дуже актуалнов темов. Съме пересвідчениы і согласны із поглядом, же каждая народностна меншына ествуюча на Словакії має в процесі едукатції взяты в увагу свої спеціфікы і окремоты. Іде о системовы і логічны крокы, затоже каждая народность має свою окрему генезу, історію, ступінь розвитку і свої перспектывы. Доволиме собі твердити, же спеціфікы освіти Русинів доднесь наповно не были, а то і наперек многим жаданям і одборным інтерпретаціям із боку русиньских активістів у области школьства, в току минувших років нігда релевантно аплікованы до педагогічной практикы. Є правдов же тотя проблематика має на другім боці і економічний аспект. В дослідку нестабільной соціальной політкы державы суть молоды люде, молоды Русины враховано, примушены переселяти ся із своїй історічной карпатської дідовизны до областей, де є веце робочих можностей. На жаль але іде справа о словацьке языкове оточіня, в котрім тоты пришелці і їх діти підлігають тиску асіміляції у кождей сполоченській сфері.

Актуалны наклады школ на процес навчання русиньского языка суть дуже скромны і не покрывають вшыткы фінанчны потреби дотуленых школ, котры суть главно з доводу фінанчного піддіменованя одсуджены на поступне зникнутя. Тоту скуточность в русиньскім регіоні евідуєме шторааз частіше і зарівно демонструєме на недавній ситуації односно зникнутя двох основных школ з навчалным языком русиньским – ОШ Баєрівці і ОШ Чабины.¹ Тотя алармуюча ситуація ся дасть звернути лем разантнов змінов приступу державы ку фінанцованю школ, в котрых ся навчать язык народности. Мож повісти, же основанём Секції народностной і інклузівной освіти при Міністерстві школьства ся ситуація змінила, бо были розпрацованы

рамковы учебны планы про основны школы з навчанём і із навчалным языком народностей. Дуже важный є і факт, же першы раз в історії ся в календарнім році 2018 навышыв в розрахунку школ мздовый коефіціент на число школярів, котры суть едукованы подля учебного плану школ з навчанём языка народностей на 104 процент, што є дуже позітивным фактом і позітивным кроком з боку державы. Стрїтив ся із позітивнов реакцієв зряджователів і директорів школ в регіоні Пряшівского краю, і тоты зарівно проявлюють бівшыи інтерес о аплікацію учебного плану про школы з навчанём языка народности до практикы у своїх школах, накілько є можностєв і средством на звышіня фінанчного розрахунку предметной школы.

Система фінанцованя была наставлена так, абы вшыткы містны, церьковны і приватны зряджователі школ мали справедливы условія про покритыя той самой кваліты освіти. Подобно і в заграничу часто приступають державны інштитуції ку сохранию малых спеціфічных народностных школ. В припаді „чистого“ фінанцованя на школяря многы державы храняць малы школы, респ. муніципаліты. У векшыні держав приділює система высший норматів на школяря. В дакотрых державах докінця суть малы школы выняты спід діяня системы фінанцованя на школяря (Арменія) або были в минувших роках хоронены формов акцептації низшого числа клас (Естонія).

В зміні приступу ку фінанцованю школ із навчалным языком русиньским і школ з навчанём русиньского языка, але і в конкретній підпорі далшых школ із будьяков формов навчання того предмета в слїдуючих роках і десятирочах видиме основный і пріорітний ціль. Є досправды позітивне, же настала зміна у фінанцованю школ з навчанём языка народностей, но тоту управу мож поважовати лем за сімболічну. Было бы важне подумати і над цілоплошным підвишінём мздового коефіціенту про школы з навчанём языка народности на 108 процент і про школы з навчалным языком народности на вышку 125 процент. То бы была процентуална годнота, котра бы наїсто гарантовала захованя основных школ мінорітного характеру по селах і містах Словакії. В одношію к высшеуведженому бы то наїстно была хосенна система наштартованя і успішного будучого стабільного фунгованя народностного школьства Русинів на Словакії.

1.6 Сіть школ і школьских заряджінь

Сіть школ і школьских заряджінь на Словакії є конціпована на многых прінціпах і класіфікаціях. В одношію ку народностному школьству фунгує окрема *сіть школ*. Школьскы заряджіня в тій сіти суть носителями спеціфікы навчалного языка і із той причіны в области реалізації навчання підлігають многим спеціфікам односно спеціфічных виховных і рамковых навчалных планів і самособов мусяць вести повинну педагогічну документацію двойязычно – в державнім языку і у языку окремой народностной меншыны. В аплікації проблематкы сіти школ мусиме нажаль конштатовати же русиньска народностна меншына не має функчну сіть школ. Буде то і наслідком попередней недостаточной інформованости директорів дотуленых школ котры нераз ани не тушыли, же до той сіти мають быти подля закона заряджены. Заряджовати школу до сіти народностных школ і школьских заряджінь бы мали лем школы з навчанём і із навчалным языком народности як тому было дотеперь.

Інтерес з боку шкіл о процес заряджованя шкіл до сіти народностных шкіл Міністерство школства підпорило выданём цілоплошного методічного поступу про зряджователів і директорів шкіл із замірянём на проблематику і поступность кроків при зряджованю школы до адекватной сіти шкіл.²

1.7 Русинський язык і література як матурітний предмет на середніх школах

У звязи із приготовлянов новов концепцієв навчаня русинського языка ся выходило із актуальной сітуації, коли на терито-

рії Пряшівського краю ся ку 15. 09. 2015 находило доведна 114 середніх шкіл без огляду на зряджователя, на котрых штудовало 33 255 школярів денного студія (не береме до увагы школярів спеціальных шкіл). З того чісла было 81 середніх шкіл в зряджовательській особности Пряшівського самосправного краю із цілковым чіслом школярів 27 112 в деннім штудію.³

В чучасности ся русинський язык не навчатъ на жадній середній школі⁴ і наперек тому, же школярі і їх законны заступщєве были о тій можности інформованы. Кедь ся пошотриме на таблічковый перегляд (таблїчки ч. 7 - 10), так в школьскім році 2015/2016 ся ку русинській народности при-

Пряшівський край – Середні одборны школы ку 15. 9. 2015														
зряджователь	Школярі подля штатного обчанства і народности												Інакше штатне обчанство	
	Доведна	Штатне обчанство СР										Ведно із трвалым перебуванём в СР		
		Доведна	в тім народность											
			словацька	чеська	мадярьска	німецька	ромська	русинська	польска	українська	інакша		Ведно із трвалым перебуванём в СР	Ведно із трвалым перебуванём в СР
державна	18618	18602	18508	9	4	3	16	35	3	20	4	16	15	
приватный	2285	2283	2275	1	1	0	4	0	0	0	2	2	2	
церьков	579	579	573	1	0	0	4	0	0	1	0	0	0	
ведно	21482	21464	21356	11	5	3	24	35	3	21	6	18	17	

Таблічка ч. 7 – Аналіза ставу і зложія штудентів середніх одборных шкіл Пряшівського краю ку дню 15. 9. 2015 подля критерія штатного обчанства і народности.

Пряшівський край – Гімназії ку 15. 9. 2015														
зряджователь	Школярі подля штатного обчанства і народности												Інакше штатне обчанство	
	Доведна	Штатне обчанство СР										Ведно із трвалым перебуванём в СР		
		Доведна	в тім народность											
			словацька	чеська	мадярьска	німецька	ромська	русинська	польска	українська	інакша		Ведно із трвалым перебуванём в СР	Ведно із трвалым перебуванём в СР
державна	8494	8463	18508	8381	4	2	1	1	53	1	12	8	31	
приватный	613	611	2275	608	0	0	0	0	0	1	0	2	2	
церьков	2526	2522	573	2518	0	0	0	0	2	0	2	0	4	
ведно	11633	11596	21356	11507	4	2	1	1	55	2	14	10	37	

Таблічка ч. 8 – Аналіза ставу і зложія штудентів гімназій Пряшівського краю ку дню 15. 9. 2015 подля критерія штатного обчанства і народности.

Пряшівський край – Конзерваторії ку 15. 9. 2015														
зряджователь	Школярі подля штатного обчанства і народности												Інакше штатне обчанство	
	Доведна	Штатне обчанство СР										Ведно із трвалым перебуванём в СР		
		Доведна	в тім народность											
			словацька	чеська	мадярьска	німецька	ромська	русинська	польска	українська	інакша		Ведно із трвалым перебуванём в СР	Ведно із трвалым перебуванём в СР
приватный	140	140	136	0	0	0	0	2	0	1	1	0	0	
ведно	140	140	136	0	0	0	0	2	0	1	1	0	0	

Таблічка ч. 9 – Аналіза ставу і зложія штудентів конзерваторій Пряшівського краю ку дню 15. 9. 2015 подля критерія штатного обчанства і народности.

• Учні МШ із ОШ у Стаціні, де в рамках Вечерньої школи літературного русинського языка ся тот учать під веджінем Андреї Мандзаковой.

Пряшівський край – Середні одборны школы, гіманзії і конзерваторії ку 15. 9. 2015

зряджователъ	Школярї подля штатного обчанства і народности												
	доведна	Штатне обчанство СР										Інакше штатне обчанство	
		доведна	в тім народность										Ведно із трвалым перебуванєм в СР
			словацька	чеська	мадярська	німецька	ромська	русинська	польска	українська	інакша		
Державны СОШ	18618	18602	18508	9	4	3	16	35	3	20	4	16	15
Приватны СОШ	2285	2283	2275	1	1	0	4	0	0	0	2	2	2
Церковны СОШ	579	579	573	1	0	0	4	0	0	1	0	0	0
Державны гімназії	8494	8463	8381	4	2	1	1	53	1	12	8	31	2
Приватны гімназії	613	611	608	0	0	0	0	0	1	0	2	2	1
Церковны гімназії	2526	2522	2518	0	0	0	0	2	0	2	0	4	2
Приватны конзерваторії	140	140	136	0	0	0	0	2	0	1	1	0	0
ведно	33255	33200	32999	15	7	4	25	92	5	36	17	55	22

Таблічка ч. 10 – Сумарна аналіза ставу і зложія штудентів середніх школ Пряшівського краю ку дню 15. 9. 2015 подля критерія штатного обчанства і народности.

голосило 92 школярів. В тім школьскім році Одбор школства Уряду Пряшівського самосправного краю реалізував выскум, до котрого были заинтересованы школы в зряджователъскій пособности Пряшівського самосправного краю в проблематіці

інтересу хоснованя, респ. навчаня русинського языка на тых школах, причім выслідком было, же ани една ословлена школа не зазначіла інтерес із боку школярів або їх законных заступців о навчаня предметів в русиньскім языку.

В перебігу 26. - 28. вересня 2016 пробігав на Педагогічній і соціалній академії в Пряшові выскум односно проблематики навчання русиньского языка формов дотазника. Школярі мали одповісти на слідуєчі вопросы:

1. Маєте інтерес о штудії предмету русиньскый язык і література?
2. Маєте інтерес о матуриту із предмету русиньскый язык і література?
3. Кедь бы сьте матуровали із предмету русиньскый язык і література, маєте інтерес о роботу в МШ, де бы ся навчання реалізовало в РЯ?

У анкеті брало участь ведно 330 штудентів одбору 7649 М Учительство про матерьскы школы і выховательство, што є 87,8 % із вшыткых штудентів штудуючих тот одбор.

Річник	1. вопрос	2. вопрос	3. вопрос
першый	12 гей / 78 ні	5 гей / 85 ні	4 гей / 86 ні
другый	16 гей / 67 ні	6 гей / 77 ні	8 гей / 75 ні
третій	12 гей / 73 ні	5 гей / 80 ні	8 гей / 77 ні
четвертый	14 гей / 58 ні	11 гей / 61 ні	11 гей / 61 ні
ведно	54 гей / 276 ні	27 гей / 303 ні	31 гей / 299 ні

Таблічка ч. 11 – Выслідкы анкеты орьентованой на інтерес о русиньскый язык на Педагогічній і соціалній академії у Пряшові.

На 1. вопрос одповіло позітивно 54 штудентів, што є 14,36 %, на 2. вопрос одповіло позітивно 27 штудентів (7,2 %) а на третів вопрос одповіло позітивно 31 штудентів (8,2 %). У звязи із тым інтересным выслідком бы было хосенне реалізувати подобны анкеты цілоплошно і на далшых середніх школах, середніх одборных школах і в гімназіях.⁵

Прикладом того поступу може быти уж споминана Педагогічна і соціална академія в Пряшові, бо поступно ся веджіня школы веце інтересує о процес навчання русиньского языка. Таксамо і із боку педагогів і штуденток той школы ся уж реалізувало дакілько активіт. Єдно з них была і навщівя штуденток той школы на навчалнім процесі в школах, де ся навчання русиньского языка уж дакілько років успішно етаблує (напр. ОШ з МШ Михала Сопыры Радвань над Лабірцём). Ту могли рівно в практичнім педагогічнім процесі слідовати вызнам і формы навчання РЯ. І то наісто было позітивним імпульзом в рішіню ці бы русиньскый язык штудовали, кедь бы была така можливість.

1.8 Проблематика приправ взоровых школьских освітніх програмів

Про окремы рочники основных школ (актуално то суть 1. – 8. рочник) бив уж в році 2013 сконціпований іновований едукачных штандард і імplementований до практики бив од 1. 9. 2014. Но актуальность і потреби новой концепції нам указують, же бы было добрі приступити ку редукції і іноватії тем навчання в одношіню ку основному, т. є порівнючому характеру навчання русиньского языка ку державному языку, і то на вшыткых ступнях освіты.

Взоровы школьскы освітні програмы до істой міры створять простор про злегшіня і сквалітніня работы директорів школ но і окремых педагогів єднак в процесі зряджованя таких школ із навчалным языком русиньским, або із навчанём русиньского языка, но і в перебігу фазы імplementатії будьякой формы навчання предмету русиньскый язык і література.

1.9 Шпеціфікы веджіня педагогічної документації в народностній школі

Веджіня повинной педагогічної документації, друків і термінології в двойязычній подобі про школы з навчалным языком русиньским є далшым дуже дискутованым проблемом. На основі скушеностей із практики є явне, же веджіня двойязычної документації в школах з навчалным языком русиньским має скоріше непрактичній характер.

Найбівшым процесуалным проблемом є але в першім ряді неовладаня літературной языковой нормы педагогами в пожадованій потребі. Записы в класных книжках, у выказах і де лем є потрібне бы і наперек вшыткому не мали быти выслідком нашого снажіня односно змін в русиньскім народностнім школстві. Школярі, котры навщівляють класу або школу з навчалным языком русиньским або із навчанём русиньского языка бы але із прінціпу мали діставати двойязычны свідочтва, жебы таким способом было явне і ідентічне о яку сорту школы іде.

На основі высшеуведженого сьме того погляду, жебы ся повинность вести выбрану педагогічну документацію двойязычно в припаді школ із навчалным языком русиньским зрушила і педагогічна документація жебы ся вела лем в державнім языці. Было бы таксамо потрібне, абы ся свідочтва в припаді обидвох споминаных сортах народностных школ все выдавали в двойязычній подобі.

ПОЗНАЧКЫ

- 1 ОШ Чабыны была першов пореволучнов основнов школов з навчалным языком русиньским. Єствовала доведна вісем років од школьского рока 2008/2009 аж до школьского рока 2015/2016. ОШ Баєрівці ся перетрансформовала на основну школу з навчалным языком русиньским од школьского рока 2013/2014. Школа фунговала в тім режимі лем слідуєчі два школьскы roky і потім із організачных доводів заникла.
- 2 http://www.minedu.sk/data/files/6947_zriadovanie.pdf
- 3 В одношіню ку тому, же не маєме даны о народности школярів середніх школ інакшых forem штудій (напр. Надставбове і под.), береме до увагы лем школярів денного штудія.
- 4 Даны суть із школьского рока 2015/2016
- 5 Вшыткы уведжены анализы і выскумы в капітолї 1.8 приготвила Мгр. Владіміра Палфіова – працювачка Одбору школства Пряшівского самосправного края. Уведжены інформації ся стали дуже годнотным аналітичным жрідлом робочой группы про створіня новой концепції навчання русиньского языка.

ЛІТЕРАТУРА

ГАЙ, М. (2008). О проблемах навчання русиньского языка на 1. і 2. ступнях у Словакії. In: *Русиньскый язык меджі двома конгресами*, Краків, 13.-16.03.2007. Пряшів: Світовий конгрес Русинів. Інштїтут русиньского языка і культуры, ISBN 978-80-8068-896-7, с. 157-160.

ГАЙ, М. (2015). Сучасный став і перспектївы русиньского народностного школства на Словеньску. In: *Rusínsky spisovný jazyk na Slovensku – 20 rokov kodifikácie*, Prešov, 23.-25.09.2015. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, ISBN 978-80-555-1521-2, s. 259-266.

PLIŠKOVÁ, A. (2015). Rusínsky jazyk v kontexte Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov. In: *Rusínsky spisovný jazyk na Slovensku – 20 rokov kodifikácie*, Prešov, 23.-25.09.2015. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, ISBN 978-80-555-1521-2, s. 202-231.

ПЛІШКОВА, А. (2016). Перше засіданя новой робочой группы Міністерства школства СР. In: *Народны новинкы*, 2016, р. XXVI, ч. 8, ISSN 1339-5505, с. 1.

Робочі групи роблять над перекладом легіслатівы до языків народностных меншын

Уповномочений влады СР про народностны меншыны ПгДр. Ласло Буковскый кінцём януара 2018 створив порады робочі групи про окремы народностны меншыны з цілём зладити практику з платным законом о вживаню языків народностных меншын. Формованя порадных одборных груп было детерміноване потребов зліпшыти уровень одборной і методічної помочі і приготувити переклады основных правовых норм, урядных формуларів і єднотной одборной термінології.

Створіня окремых робочіх груп было мотивоване фактом, же в практичнім животі народностных меншын абсолютно хыблять урядны переклады законів і двойязычны формуларі, або уж ествуючі переклады часто не досягують становлены одборны крітерії, наслідком чого доходить к недостаточній реалізації двойязычности в уряднім контактї. Уповномочений влады СР про народностны меншыны од створіня пятёх самостатных робочіх груп (мадярской, ромской, русиньской, української і німецької) чекать зліпшіня реалізації двойязычности в урядній сфері. Членами робочіх груп суть одборници (лінгвісты, юристы, тлумачници) із даных народностных меншын. Русиньску робочу групу творять: доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД. – високошкольска доцентка русиньского языка, Мгр. Мартін Дуфала, ПгД. – високошкольскый одборный асістент з области права, Мгр. Петро Медвідь – тлумачник, педагог. Робочі групи до кінця августу 2018 мають зробити переклады найвызначнішых легіслатівных норм, дотыкаючіх ся народностных меншын: **Уставы СР, Закона о вживаню языків народностных меншын ч. 184/1999 З. з. враховано ёго пізнішых двох новых формулацій, Закона о штатнім языку ч. 270/1995 З. з., Закона о Фонді на підпору культуры народностных меншын ч. 138/2017 З. з., Рамкового договору на охрану народностных меншын ч. 160/1998 З. з., Европской харты регіональных або мінорітных языків ч. 588/2001 З. з.**

З оглядом на розшырїня інформованости Русинів о обсягу даных законів, вирішили сьме їх переклады до русиньского языка опубліковати в нашім часописі, а тым і понукнути можливість шыршой діскусії о русиньській термінології.

Першым із готовых перекладів є Рамковий договор на охрану народностных меншын ч. 160/1998 З. з., авторков котрого є доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД.

160/1998 З.з.

Ознамліня

Міністерства заграничных діл Словацькой републіки

Міністерство заграничных діл Словацькой републіки ознамлює, же **1. фебруара 1995 був у Штрасбургі отворений на підпис Рамковий договор на охрану народностных меншын. За Словацьку републіку був договор підписаний 1. фебруара 1995.**

Народна рада Словацькой републіки прияла договор на основі резолюції ч. 128 з 21. юна 1995 а президент Словацькой републіки го ратіфіковав **14. юла 1995.**

Договор платить од 1. фебруара 1998 на основі Статі 28 абз. 1.

РАМКОВЫЙ ДОГОВОР

на охрану народностных меншын

Членскы штаты Рады Европы і другы штаты, котры суть сігнатарямы того рамкового договору,

- памятаючі на то, же цілём Рады Европы є досягнути бівшу єдноту меджі єй членами з цілём хранили і реалізовати ідеалы і прінціпы, котры суть їх сполочнов дїдовизнов,
- памятаючі на то, же єдным із способів як досягнути тот ціль є хранили і дале розвивати людскы права і основны слободы,
- маючі інтерес дїяти в згоді з Выголошінём глав штатів і влад членскых штатів Рады Европы, приятім 9. октобра 1993 у Відні,
- вирішывши хранили на своїй теріторії екзістенцію народностных меншын,
- памятаючі на то, же непокійна європска історія вказала, же охрана народностных меншын має великий вплив на стабільіту, демократічну безпечность і мір на тім контіненті,
- памятаючі на то, же плуралітне і демократічне общество бы мало нелем решпектовати етнічну, културну, языкову і релігійну ідентіту каждой особы, котра належить к народностній меншынї, але і створёвати адекватны условія, в котрых бы могли проявлёвати, утримовати і розвивати тоту ідентіту,
- памятаючі на то, же створїня атмосферы толеранції і діалогу є потрібне на то, жебы културна розмаїтость могла быти жрідлом і інструментом не розділёваня, але збогачованя каждого общества,
- памятаючі на то, же створїня толерантной і просперуючой Европы залежить не лем од кооперації меджі штатами, але выжадує і безграницьну кооперацію меджі локальным і регіональным органами без пошкоджїня конштїтуції і теріторіальной компактности каждого штату,
- выходячі з Европского договору на охрану людскых прав і основных слобод і з єго протоколів,
- выходячі з повинностей заміряных на охрану народностных меншын, обягнутых в договорах і деклараціях Організації споєных народів і в документах Конференції о безпечности і кооперації в Европі, главно в Коданьскім документі з 29. юна 1990,
- вирішывши становити прінціпы, котры ся маюць решпектовати, і з них выплываючі повинности з цілём забезпечіти в членскых штатах і в тых штатах, котры ся маюць стати участниками того документу, ефектївну охрану народностных меншын, прав і слобод, котры маюць мати тоты меншыны в рамках правного штату з решпектованём сувереніты штату і теріторіальной компактности,
- вирішывши апліковати прінціпы становлены в тім рамковім договорі посередництвом внутрештатной легіслатївы і вгодной політїкы влады, договорили ся так:

ЧАСТЬ I

Ст. 1

Охрана народностных меншын, прав і слобод особ, котры належать к тым меншынам, творить інтегралну часть меджінародной охраны людскых прав і належить до рамоків меджінародной кооперації.

Ст. 2

Установлїня того рамкового договору ся будуть апліковати в добрій вірі, в дусі порозумлїня і толеранції і в згоді з прінціпами доброго сусїдства, приятельских односин і кооперації меджі штатами.

Ст. 3

1. Каждая особа, котра належить к народностній меншынї, має право слободно вирішыти о тім, ці з нёв треба заобходити як з особов, котра належить к народностній меншынї, або нї, а з того рїшіня або з реалізації прав споєных з тым рїшінём не буде постигнута

ніякыма невыгодами.

2. Особы, котры належать к народностным меншынам, маюць реалізовати права і слободы выплываючі з прінціпів зафіксованых в тім рамковім договорі як індївїдуално, так і ведно з другыма.

ЧАСТЬ II

Ст. 4

1. Сїгнатарьскы країны ся завязують гарантовати особам, котры належать к народностным меншынам, право рівноправности перед законом і єднаку охрану зо закона. В тім аспекті ся загадує будьяка дїскрїмінація на основі приналежности к народностній меншынї.

2. Сїгнатарьскы країны ся завязують, же там, де то є потрібне, приймуть адекватны крокы з цілём підтримовати у вшыткых сферах економічного, общественного, політїчного і културного жывота повну і ефектївну рів-

ноправність меджі особами, котры належать к народностній меншынї і особами, котры належать к маєрїті. В тїм контексті будуть придїлєвати адекватну позорність шпеціалным условїям особ, котры належать к народностным меншынам.

3. Крокы прїятны на основї абзаца 2 ся не будуть розумїти як акт дїскрїмінації.

Ст. 5

1. Сїгнатарьскы країны ся завязують підтримовати условїя, котры суть про особы, якы належать к народностным меншынам, потрібны на утриманя і розвой їх культуры, на захованя основных знаків їх ідентїты, главно їх віровызнаня, языка, традицій і культурной дїдовизны.

2. Без пошкоджїня кроків приїманых в рамках общой інтеграцной політїкы сїгнатарьскы країны ся будуть стримовати од політїкы або од поступів замїряных на асїмїляцію особ, коты належать к народностным меншынам, проти їх волї, і будуть їх хранили перед хочьакым поступом замїряным на асїмїляцію.

Ст. 6

1. Сїгнатарьскы країны будуть підтримовати атмосферу толеранції і меджікультурный діалог і будуть приїмати ефектївны механїзмы на підпору взаємного решпектованя і порозумлїня і кооперації меджі вшыткыма особами, котры жыють на їх терїторїї, без огляду на їх етнїчну, культурну, языкову або релїгїйну ідентїту, главно в сферї освїты, культуры і масмедїй.

2. Сїгнатарьскы країны ся завязують прїяти адекватны крокы на охрону особ, котры бы могли быти обектом огрожїня або акту дїскрїмінації, неприязельства або насилства про їх етнїчну, культурну, языкову або релїгїйну ідентїту.

Ст. 7

Сїгнатарьскы країны забезпечать решпектованя права каждой особы, котра належить к народностній меншынї, на слободу мїрных громад, слободу сполчованя, слободу прояву і слободу думаня, слободу сумлїня і віровызнаня.

Ст. 8

Сїгнатарьскы країны ся завязують акцептовати, же каждая особа, котра належить к народностній меншынї, має право голосити ся к свому набоженству або вірї і основати релїгїйны інштїтуції, організації і сполкы.

Ст. 9

1. Сїгнатарьскы країны ся завязують акцептовати, же право на слободу прояву каждой особы, котра належить к народностній меншынї, обягує слободу погляду і слободу приїмати і шырїти інформації і думкы в языку меншынї без засягів штатных урядів і без огляду на гранїці. Сїгнатарьскы країны в рамках свого правного порядку забезпечать жебы особы, котры належать к народностным меншынам, не были дїскрїмінованы в доступї к масмедїям.

2. Установлїня абзаца 1 не сперать сїгнатарьскым країнам без дїскрїмінації і на основї обектївных крїтерїй жадати ліценції на звукове высыланя радїя і высыланя телевізїї, або на бізнїс в кїнематографїї.

3. Сїгнатарьскы країны не будуть сперати особам, котры належать к народностным меншынам, основа-

ти і хосновати друкованы масмедїї. В рамках правной регулації звукового высыланя, высыланя радїя і телевізїї забезпечать в рамках можностей і з решпектованєм установлїня абзаца 1, же особы, котры належать к народностным меншынам, будуть мати можність основати і хосновати свої масмедїї.

4. В рамках своїх правных порядків сїгнатарьскы країны прїимуть про особы, котры належать к народностным меншынам, адекватны крокы на злегшїня їм доступу к масмедїям і на підпору толеранції і забезпечїня культурной плуралїты.

Ст. 10

1. Сїгнатарьскы країны ся завязують решпектовати, же каждая особа, котра належить к народностній меншынї, має право словом і писмом слободно і без засягованя хосновати свій мїнорїтний язык прїватно і публїчно.

2. На терїторїях, де традично або в бївшїй кількостї жыють особы, котры належать к народностным меншынам, кедь тоты особы о то пожадають і кедь їх жадость выходить з обектївных потреб, сїгнатарьскы країны ся будуть снажити забезпечїти, кедь то буде можне, такы условїя, котры бы доволили хоснованя мїнорїтного языка в контактах тых особ з адмінїстратївными органами.

3. Сїгнатарьскы країны ся завязують гарантовати каждой особї, котра належить к народностній меншынї, право без затрїмованя діставати інформації в языку, котрому розумить, о прїчинах, про котры была заарештована, і о каждїм ей обвинїню, як і право на ей обгаєбу в языку меншынї, а кедь треба, і з бесплатнов помочов тлумачника.

Ст. 11

1. Сїгнатарьскы країны ся завязують решпектовати, же каждая особа, котра належить к народностній меншынї, має право хосновати своє прїзвіско (мено по отцєві) і мено в языку меншынї і право на єго офіціалне хоснованя в згодї з можностями правного порядку даной країны.

2. Сїгнатарьскы країны ся завязують решпектовати, же каждая особа, котра належить к народностній меншынї, має право в языку своєї меншынї хосновати означїня, написы і другы інформації прїватного характеру адресованы шыршїй громадї.

3. На терїторїях, де традично у бївшїй кількостї жыють особы, котры належать к народностным меншынам, сїгнатарьскы країны в рамках свого правного порядку, а де є то вгодне і в рамках договорів з другыма штатами і з оглядом на свої шпеціфічны условїя, будуть ся старати уводити традичны локальны назвы, назвы улїць і далшы топографїчны інформації адресованы шыршїй громадї тьж у мїнорїтнім языку, кедь о таке означїня є достаточный інтерес.

Ст. 12

1. Там де є то вгодне, сїгнатарьскы країны прїимуть крокы у сферї освїты і баданя, замїряны на підпору спознаваня культуры, історїї, языка і релїгїї своїх народностных меншын і маєрїтного жытельства.

2. Выходячі з того, сїгнатарьскы країны, окрем іншого, створять адекватны можности на школованя учїтелїв, забезпечать прїступ к учебникам і будуть помагати розвивати контакты меджі студентами і учїтелями

розлічних комуніт.

3. Сігнатарські країни ся завязують підтримувати єднакы условия приступу к освіті на вшыткых ступнях про особы, котры належать ку народностным меншынам.

Ст. 13

1. В рамках освітнёй сістемы сігнатарські країны будуть решпектовати, же особы, котры належать к народностным меншынам, мають право на основаня і утримованя своїх приватных інштитуцій на освіту і практичну формацію.

2. Аплікація того права не є звязана з ниякыма фінанчныма повинностями про сігнатарські країны.

Ст. 14

1. Сігнатарські країны ся завязують решпектовати, же каждая особа, котра належить к народностній меншыні, має право учіти ся язык своёй меншыны.

2. На теріторіях, де традично у бівшій кількості жыють особы, котры належать к народностным меншынам, сігнатарські країны в рамках своёй освітнёй сістемы і кедь є достаточный інтерес, ся будуть снажити, в рамках можностей, забезпечіти особам, котры належать к тым меншынам, адекватны можности на навчаня їх языка або навчаня в їх языку.

3. Установліня абзаца 2 ся буде реалізувати без пошкоджіня уровни навчаня штатного языка або без пошкоджіня уровни навчаня в тім языку.

Ст. 15

Сігнатарські країны мусять створёвати условия про ефектывну участь особ, котры належать к народностным меншынам, в культурнім, общественнім і економічнім животі, як і в публічных ділах, главно тых, котры ся них дотуляють.

Ст. 16

Сігнатарські країны ся будуть стримувати кроків, наслідком котрых бы ся змінила пропорція жытельства в областях заселеных особами, котры належать к народностным меншынам, і котрых цілём є окліщувати права і слободы выплываючі з принципів зафіксованых в тім договорі.

Ст. 17

1. Сігнатарські країны ся завязують, же ся не будуть мішати до права особ, котры належать к народностным меншынам, на основі котрого можуть надвязувати і утримувати слободны і мірны безграницны контакты з особами, котры в згоді зо законом жыють в других штатах, главно в тых, з котрыма мають сполочну етнічну, культурну, языкову або релігійну ідентіту або сполочну культурну дідовизну.

2. Сігнатарські країны ся завязують, же ся не будуть мішати до права особ, котры належать к народностным меншынам, быти участныма в діяльстві мімовладных організацій так на народній, як і на меджінародній уровни.

Ст. 18

1. Там, де є то потрібне, сігнатарські країны будуть ся старати підписати білатералны або мултілатералны договори з другыма штатами, главно зо сусідніма, з цілём забезпечіти охрану особ, котры належать к народностным меншынам, котрых ся то дотыкаты.

2. Там, де є то вгодне, будуть сігнатарські країны приімати крокы на підпору черезграницной кооперації.

Ст. 19

Сігнатарські країны ся завязують решпектовати і аплікувати принципы зафіксованы в тім рамковім договорі таким способом, же там, де треба, приймуть лем такы окліщія, рештрікції або дерогації, котры выходять із меджінародных правных документів, главно з Европского договору на охрану людських прав і основных слобод, кедь ся односять к правам і слободам выплываючім із уведжених принципів.

ЧАСТЬ III

Ст. 20

1. Імплементуючі права і слободы выплываючі з принципів даного рамкового договору, каждая особа, котра належить к народностній меншыні, буде решпектовати внутроштатный правный порядок і права других, главно права особ, котры належать к маєрїті або к другим народностным меншынам.

Ст. 21

У тім рамковім договорі ніч ся не буде толковати таким способом, з котрого бы мож было выдедуковати право ангажувати ся в хоцьякім діяльстві або робити дашто, што бы было в розпорі з основныма принципамы меджінародного права, а главно суверенной рівноправности, теріторіальной компактности і політичної незалежности штатів.

Ст. 22

У тім рамковім договорі ніч ся не буде розуміти таким способом, який бы окліщовав або ануловав тоты людські права і основны слободы, котры мож забезпечіти законами хоцькотрой сігнатарської країны або каждым другим договором, котрого є сігнатарсков країнов.

Ст. 23

Права і слободы выплываючі з принципів того рамкового договору, кедь суть предметом приналежных установлінь в Европскім договорі о людських правах або ёго протоколів, ся будуть розуміти в згоді з Европским договором о людських правах або ёго протоколами.

ЧАСТЬ IV

Ст. 24

1. Выбор міністрів Рады Европы буде моніторувати дотримованя того рамкового договору сігнатарськыма країнами.

2. Сігнатарські країны, котры не суть членами Рады Европы, будуть участниками імплементачного механізму на основі становлених поступів.

Ст. 25

1. По єднім році, минувшій од платности того рамкового договору про конкретну сігнатарську країну, дана сігнатарська країна предложить генералному таємникови Рады Европы повну інформацію о легіслативных і других кроках приятых на сповніня повинностей становлених у тім рамковім договорі.

2. Окрем того, каждая сігнатарська країна генералному таємникови предложить періодічно і будьколи на пожаданя Выбору міністрів далшы інформації, котры ма-

ють значіння в процесі імплементації того рамкового договору.

3. Генералный таёмник передасть Выбору міністрів інформації, котры дістав на основі установлїнь той статі.

Ст. 26

1. При оцінєваню адекватности кроків, приятых сїгнатарьскыма країнами на імплементацію принципів становленых тым рамковим договором, буде Выбору міністрів помагати poradный выбор, котрого членове будут экспертами у сфері охраны народностных меншын.

2. Зложїня poradного wyboru і порядок ёго засідань становить Выбор міністрів до єдного рока од набытя платности того рамкового договору.

ЧАСТЬ V

Ст. 27

Тот рамковый договор є отвореный на підпис членьскым штатам Рады Европы. Аж до дня, покы не зачне платити, буде договор отвореный на підпис хоцькотрому далшому штату, котрый к тому вызве Выбор міністрів. Договор мусить перейти процедуров ратїфікації, приятя або схвалїня. Ратїфікачны документи, документи о приятю або схвалїню будут уложены у генералного таёмника Рады Европы.

Ст. 28

1. Тот рамковый договор зачне платити першый день місяця, котрый наслїдує по трєх місяцях минувшых од дня, коли дванадцять членьскых штатів Рады Европы задекларує згоду імплементувати договор на основі установлїнь Статї 27.

2. Про каждый членьскый штат, котрый додаточно задекларує згоду з імплементацієв договору, зачне тот рамковый договор платити першый день місяця, котрый наслїдує по трєх місяцях минувшых од дня уложїня ратїфікачного документу, документу о приятю або схвалїню.

Ст. 29

1. По набытю платности того рамкового договору і по конзултації сїгнатарьскых країн може Выбор міністрів Рады Европы на основі рїшїня приятого векшынов на основі Статї 20 буквы д) Штату Рады Европы вызвати хоцькотрый нечленьскый штат Рады Европы, котрый быв вызваный підписати договор на основі установлїнь Статї 27 а іщі так не зробив, і хоцькотрый іншый нечленьскый штат, жебы ся припоїли к договору.

2. Про каждый штат, котрый ся припоїть к рамковому договору, набуде тот договор платность першый день місяця, котрый наслїдує по трєх минувшых місяцях од дня переданя документу о припоїню генералному таёмникови Рады Европы.

Ст. 30

1. Каждый штат може при підписаню або уложїню ратїфікачных документів, документів о приятю або схвалїню вызначїти єдну або веце терїторїй, за меджінародны одношїня котрых є одповідный і про котры буде тот рамковый договор платити.

2. Каждый штат може хоцьколи пізніше своім выголошїнем посланым генералному таёмникови Рады Европы розшырити імплементацію того рамкового договору на хоцькотру другу терїторїю уведжену в тїм выголошїню. Рамковый договор зачне платити про тоту терїторїю першый день місяця, котрый наслїдує по трєх місяцях минувшых од дня, коли генералный таёмник прияв того выголошїня.

3. Од каждого выголошїня зробленого на основі абзаців 1 і 2 буде мож одступити, покы ся односить ку хоцькотрій терїторїї уведженій у тїм выголошїню, а то ознамлїнем посланым генералному таёмникови. Одступлїня зачне платити першый день місяця, котрый наслїдує по трєх місяцях минувшых од дня, коли генералный таёмник прияв того ознамлїня.

Ст. 31

1. Хоцькотра сїгнатарьска країна може хоцьколи одступити од того рамкового договору посередництвом ознамлїня посланого генералному таёмникови Рады Европы.

2. Одступлїня зачне платити першый день місяця, котрый наслїдує по шестєх місяцях минувшых од дня, коли генералный таёмник прияв того ознамлїня.

Ст. 32

Генералный таёмник Рады Европы ознамить членьскым штатам Рады Европы, другим сїгнатарьскым країнам і вшыткым штатам, котры приступили к тому рамковому договору:

- а) каждый підпис,
- б) уложїня каждого ратїфікачного документу, документу о приятю, схвалїню або приступлїню,
- в) датум, од котрого зачне платити тот рамковый договор на основі статей 28, 29 і 30,
- г) хоцьякы далшы акты, ознамлїня або комунікацію, котра ся односить к тому рамковому договору.

На доказ того, підписаны, котры на тот акт дістали повну мїць, підписали тот рамковый договор.

Зроблене в Штрасбургу 1. фебруара 1995 в англїцькїм і французькїм языку, причїм обидва варїанты суть рївноцінны, в єднім выготовлїню, котре буде уложене в архїві Рады Европы. Ёго овїрены копїї пошле генералный таёмник Рады Европы вшыткым членьскым штатам Рады Европы і вшыткым штатам, котры были вызваны приступити к тому рамковому договору.

РУСИН Одборный і літературный часопис выдавать Академія русиньской культуры в СР (6х гоґне, náklad 1100 ks, IČO: 17079748). Предплатне 12 євр. Адреса редакції: Академія русиньской культуры в СР, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR. Телефон: 0917 171 912. Шефредактор: Мґр. Александер Зозуляк, языковый редактор: ПґДр. Кветослава Копорова, ПґД., редактор: Мґр. Міхал Павліч. Регїстрачны чїсла: ISSN 1339-5483, EV 328/08, МІЇ 49 589. Адреса на інтернетї: www.rusynacademy.sk, e-mail: rusyn@stonline.sk. Выдане 17. августа 2018 р.

• *Интересны години етнографії по англїцькы в рамках Studium Carpatho-Ruthenorum 2018 вела асіст. проф. Патріція Крафчік (перша справа).*

• *Добрым зажитком і поучінём 22. юна 2018 про участников тогорічної меджінародной літнїей школы русиньского языка была навщїва години русиньского языка в Основній школї з Матерьсков школов Михала Сопіры у Радванї над Лабірцём в окресї Меджілабірці.*

Інститут русиньського языка і культури Пряшівської університету в Пряшові

СТУДІУМ САРРАТО-РУТНЕНОРУМ 2018

9. рочник Меджінародной літній школы русиньського языка і культури

ПРЯШІВ • 10. – 30. 6. 2018

Professor Dr.
Paul Robert MAGOSI

Doc. PhD.
Anna PLISKOVÁ, PhD.

Dr. Elena BOUDOVSKÁ

Mgr. Valerij RADAK, CSc.

Assoc. Prof.
Dr. Patrícia KRÁČIK

Mgr. Marek GAJ

PhD.
Kvetoslava KOPKOVÁ, PhD.

Doc.
Volodymyr FENYCH, CSc.

ThLic. František KRÁJČÍK

Antonina SHYPOVA

Allen WANG

Diane J. FAENIRICH

Daniel Robert MAGOSI

Erika VARCHOLOVÁ

Sándor POPOVICS

Grace PAVLIZSKA

Grzegorz PACAN

Ivanna PROTIS

Jesse MITCHELL

Yuhna SOOK

Júlia KOSCIUREKOVÁ

Michael MAGRANT

Claudia STUBLER

Oksana SHYSHKANYNETS

Sándor JONÁS

Yulia SHYPOVICH

Ingrida LIŠKOVÁ

• Табго мозорічных участників літній школы русиньського языка і культури на Пряшівскій університет у Пряшові (Словакїя).